

ARGUS

Het jaar van de 'voormalig tot slaaf gemaakten'. 19

Carla Hoetink

'Een goede crisis verspil je niet.'

6

Zonder Guus

Citaat van onze op 3 januari jl overleden columnist Guus Luijters, 81 werd hij: "Meestal heb je een van de twee: of goede recensies of veel lezers. Ik had geen hoge oplages en altijd slechte kritieken." Deels was dat zelfspot, het viel ook wel mee. In *de Volkskrant*, *NRC* en *Het Parool* werd hij uitgebreid herdacht. Hij debuteerde, dertien jaar oud, met een ingezonden brief in *Het Vrije Volk*. Zijn pièce de résistance was niet literair: in *In Memoriam* gaf hij alle vermoorde Nederlands/joodse en Sinti-kinderen uit de oorlog een gezicht. Vaker was hij lichtvoetig. Zoals in zijn rubriek Klein geluk, sinds 2019 in *Argus*.

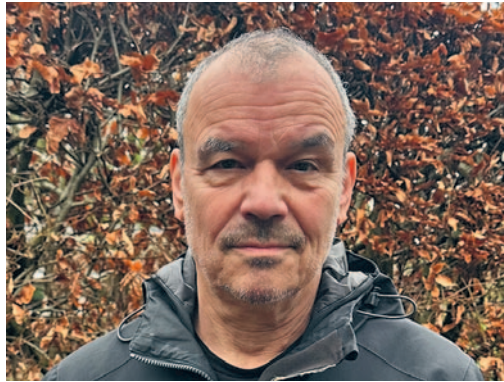

24

Ernst Jansz

'Advocaten? Niets voor ons.'

16

- Dagblad Pensionado's** in touw? 2
- Kroegoverleg** 'Faber doet wat Rutte naliet.' 3
- Jean Pierre Rawie** Mijn foute oom Alexander. 4
- Jacobin** Alles politiseren. 4
- Vertaler** Wie is er niet verliefd op Francesca? 12

- Wenpoezen** Razzle en Dazzle. 13
- Ahmet Ögüt** Kunst tegen geweld. 14
- G20** Glansrol voor president Zuid-Afrika? 14
- C.J. Aarts** Literaire orde loer gedraaid. 18
- Onvoorspeld** Sushisandwiches. 24

Peter Pontiac

Getroubleerd bestaan. 20

Dagboeken

Openhartig? Eerlijk? 8

Teun Toebes

Jonkie contra dementie. 10

Bedreigde pers: het Argusmodel?

door PAUL ARNOLDUSSEN

Het was niet echt nieuws wat *Volkskrant*-columnist Kustaw Bessems op 4 januari naar voren bracht, maar de toon was zinvol alarmerend. Hij had het over een inmiddels al vaak aan de orde gesteld informatiedilemma: Men leeft in een eigen bubbel, ook qua nieuwsvoorziening. ‘Het hele idee onder de liberale democratie is dat je een voortdurend debat voert over de voorlopige waarheid. Ergens in het achterhoofd houd je er rekening mee dat een ander het beter kan weten. Gaat dat bescheiden besef verloren, dan blijven ijzig langs elkaar heen leven, onderdrukking of oorlog als mogelijkheden over,’ schrijft hij.

Dat ‘voortdurende debat’ staat niet centraal in het overgrote deel van de gratis media; die gaat het

om de centen van adverteerders, en om zo veel mogelijk lezers te genereren door ze naar de mond te praten – met uitzondering van en met alle respect voor diverse zwaar door de staat gesubsidieerde televisiezenders en een site als nu.nl. Zonder goede initiatieven resteert er niets anders dan dat – een door Bessems geciteerde vaststelling van de Deense hoogleraar Rasmus Kleis Nielsen – serieuze journalistiek ‘zoiets kan worden als klassieke muziek, belangrijk voor een kleine bovenlaag, nauwelijks voor de meerderheid’.

Wat te doen? Bessems ziet iets in ‘meer persoonlijk contact’ van journalisten met hun publiek ‘om vertrouwen te herstellen’. ‘Misschien is dat een beginnetje. Het is voor media hoe dan ook kiezen: een regelrechte route naar de marge of een taai gevecht om het

voortbestaan van voorlopige waarheden.’

Dat is wat mager. In de ruime halve eeuw dat ik bij krantjes en kranten betrokken was hoorde ik niks anders dan dat we onze lezers serieus moeten nemen.

Ligt hier een taak voor *Argus*? Nou nee, als we het over een bubbel hebben en over ‘in de marge’ is *Argus* daar een uitstekend voorbeeld van. We maken het krantje voor ons plezier en enkele duizenden abonnees hebben er plezier in. Zware verantwoordelijkheid voor de wereld nemen we niet op onze schouders, althans niet als we met ons blaadje in de weer zijn. De lezer die qua nieuws en analyse geheel op ons is aangewezen, is in de aap geloggeerd. Het lukt ons zelfs niet om een verstandige rechtse columnist met enig relativiseringsvermogen te vinden.

Maar, bescheiden suggestie, het Argusmodel? In een gratis onlinekrant, toegankelijker dan *Volkskrant* of *NRC*, maar met vergelijkbare uitgangspunten publiceren oudere enigszins gezaghebbende journalisten die hun schaapjes goeddeels op het droge hebben. Digitaal is niet duur en natuurlijk heb je ook meisjes en jongens nodig die bereid zijn er bij nacht en ontij op uit te trekken, die worden natuurlijk keurig betaald. Daar is dan subsidie voor nodig, zoals ook voor diverse minder aangename taken, maar van de staat wil je niet afhankelijk zijn. Fatsoenlijke stichtingen, zoals *Democratie en Media*, zie de site sdm.nl, zullen moeten worden aangesproken.

Misschien een romantische droom... Misschien eens gaan calculeren? Ondertussen gaan wij van *Argus* gewoon door, in druk.

Vincent Mentzel / De schaamte voorbij

Vluchtelingen zullen ook in 2025 een heel grote rol spelen in ons leven.

Wat al heel lang in mijn atelier boven op een stapel foto's ligt, is dit beeld van moeder en kind, Koerdische vluchtelingen in Turkije, 1988.

In veel heilige boeken lees je bijna pagina na pagina dat iedereen al eeuwenlang voortdurend op de vlucht is voor elkaar. We hebben archieven vol over hoe wij ons in het verleden hebben gedragen tegenover vluchtelingen die naar ons land kwamen of wilden komen.

Vanaf dit jaar is het Rijksarchief ruim toegankelijk voor iedereen om te raadplegen hoe wij ons de afgelopen eeuw hebben gedragen ten opzichte van elkaar.

Boeken vol zijn er geschreven over mensen

die op de deur van ons land staan te kloppen, wetenschappers zijn op het onderwerp gepromoveerd en er is met belastinggeld een compleet departement opgetuigd voor vluchtelingenzaken.

De geschiedenis heeft ons echter geleerd dat het eigenlijk onbegonnen werk is dit ‘ongemak’ van vluchteling of immigrant te bestrijden. We blijken als samenleving enorm hardleers te zijn en helaas denken we met z'n allen niet vooruit maar terug.

Het is de schaamte voorbij.

De moeder en haar kind, gevlucht uit Irak en door Turkije ‘barmhartig’ opgevangen in een vluchtelingenkamp in Silopi, weten zo te zien wel beter.

Een Bijbel of Koran biedt hun geen soelaas, en mededogen is een woord dat bij veel hedendaagse politici helaas niet in hun vocabulaire voorkomt.

De blik van moeder en kind spreekt boekdelen en staat voor alle blikken die ons vaak via de sociale media, op voorpagina's en de tv wordt toegeworpen. Zouden we er immuun voor zijn geworden? Daar lijkt het bijna wel op, maar gelukkig zijn er ook al eeuwen mensen die werkelijk hulp bieden en nadenken over hoe wij de vluchteling een warm en veilig onderkomen kunnen geven. Zij verdienen ons respect. Dat krijg je niet door weg te kijken, maar door daadkrachtig en menselijk te handelen.

Ik hoop dat deze blik u bij zal blijven in 2025.

advertentie

Intussen in het Torpedo Theater

Vrijwel dagelijks is er iets te beleven in Amsterdams kleinste theater. We lichten er drie voorstellingen uit. Na een discrete vermelding van *Argus* wordt u aan de bar een gratis welkomstdrankje geschonken.

BRENG IEDER UUR EEN WOORD EEN DAAD
dinsdag 28 januari 2025 | 20:00 | € 13,50

Schrijver **Jan van der Mast** geeft het echtpaar **Van Marken** het podium dat het verdient. Jacques van Marken was eind negentiende eeuw een sociale werkgever, die in Delft voor zijn arbeiders een fabrieksdorp liet bouwen dat fungeerde als een verzorgingsstaat: **AgnetaPark**.

Café Cantante: FLAMENCO!
donderdag 30 januari 2025 | 20:30 | € 15,00

Al meer dan anderhalf jaar een succes, al zeggen we het zelf: Torpedo's gezellige flamenco-avond. U treft elke maand wisselende, maar altijd steengoeie artiesten.

Music Night: Rara Avis
vrijdag 31 januari 2025 | 20:30 | € 13,50

Het trio **Rara Avis**, bestaande uit **Jodi Gilbert** (zang en kleine instrumenten), **Tineke de Jong** (viool) en **Albert van Veenendaal** (piano), laat zich inspireren door een grote verscheidenheid aan teksten zoals gedichten van de achttiende-eeuwse dichter **Yosa Buson**, een roman van **F. Scott Fitzgerald**, een rozencatalogus, krantenkoppen en gedichten van **Jodi Gilbert**.

Reserveren kan via reserveren@torpedotheater.nl of 020-4284993. Sint Pieterspoortsteeg 33, 1012HM Amsterdam, www.torpedotheater.nl

Gekmakend

Hadden we het in ons kerstnummer over de trage bezorging, werd ons gelijk wel heel snel en heel treurig bevestigd. Vele mailtjes dat dat nummer er nog steeds niet was. Op 8 januari bereikte de krant het centrum van Haarlem.

En ondertussen misten de lezers dus ons festijn ‘Kerstmis met Kees.’ Ja, ze kregen een digitale versie, maar dat was ook te laat voor dat feest in het Torpedo Theater...

Te vrezen valt dat verschillende abonnees nummer 189 nog steeds niet in de bus hebben aangetroffen. Natuurlijk vroegen we onze uitgever Hylke van der Meer ernaar. Hij meldt:

“Het bleken hoogst profetische woorden: veel abonnees hebben het extra dikke kerstnummer niet met de feestdagen kunnen lezen

VAN DE KEIZERSGRACHT

omdat ze het simpelweg niet in de brievenbus hebben aangetroffen. Voor mij als uitgever van *Argus* is dat natuurlijk gekmakend en niet te accepteren. In de moeizame communicatie met PostNL over deze situatie komen we nooit veel verder dan ‘drukke Kerst’ en ‘personeelskrapte’.

PostNL is monopolist op het gebied van landelijke postbezorging en we hebben helaas dus ook geen andere mogelijkheid dan deze situatie met teleurstelling en boosheid te accepteren. Toch bieden we u onze oprechte excuses aan voor het zo laat ontvangen van het kerstnummer. Laten we hopen dat de bezorging van de komende nummers dit jaar voorspoediger zal gaan verlopen.”

Hoop doet leven, maar of het veel uitmaakt?

REDACTIE ARGUS

Verschijnt tweewekelijks

Hoofredactie **Paul Arnoldussen** en **Rudie Kagie**

Eindredactie **Bert Brevoord**, **Ingrid Brouwer**, **Inge Crul** en **Paul Westink**

Redactie **Mark Blaisse**, **Frank van Dijk**, **John Jansen van Galen**, **Kasper Jansen** en **Michaja Langelaan**

redactie@arguspers.nl

Webredacteur **Reinder Storm**
Vormgeving **Lucy Pijls**
Letter logo **Richard Keijzer**

Organisatie **Irene Philipsen**

Uitgever **Stichting Arguspers**
Keizersgracht 337,
1016EG Amsterdam

info@arguspers.nl

Druk **APG Diemen**

Jaarabonnement: € 72,-
(24 nummers)
Twee jaar voor € 133,-

Abonneren kan via de site www.arguspers.nl
Abonnementenservice
tel.: 088-1102043

Volg ons op www.facebook.com/argusopiniekant/

Schoof stimuleert politieke belangstelling

door TOM PAUKA

Ik word het kritiseren van Schoof & co een beetje zat. En ik ben niet de enige; een journalist noemt het schrijven van politieke commentaren op dit moment schieten op een ambulance. Hoed af voor de vondst.

Maar misschien moeten u en ik nu een stap achteruit doen. Wij nemen plaats aan de bar van een volkscafé in Amsterdam en we gaan onbescheiden zitten luisteren. Waar gaat het gesprek over? Het gaat over een kerel met een pruik, bij

nader toehoren: de minister van Asiel, Marjolein Faber. Ze heeft gezegd, zo beweert een van de barzitters, dat ze als minister de wens gaat uitvoeren van de mensen die op haar gestemd hebben, en die wonen hier om de hoek en niet in Verweggistan.

Vervolgens gaat het gesprek over premier Dick Schoof, die twee vingers moet opsteken als hij moet plassen en drie als hij moet poepen, want de baas die alles in de gaten houdt, zit zelf niet in de regering. “Dat is zó goed uitgevonden van Geert, hij heeft iedereen aan een

touwtje en hij kan zelf niet weggestuurd worden. Want dan krijg je verkiezingen en die gaat hij winnen, en van die andere partijen zit niemand te wachten op een kabinet met alleen maar types zoals Faber.”

Voilà. Dit is wat dit kabinet voor elkaar heeft gekregen en wat het onderscheidt van alle kabinetten hiervoor, tot aan vadertje Drees van de Algemene Ouderdoms Wet, namelijk dat gewone mensen écht geïnteresseerd zijn in wat er in Den Haag gebeurt. De media helpen een handje door het politieke proces

gedramatiseerd weer te geven. Dagblad *Trouw*, 20 december, zomaar een voorbeeld, de hele voorpagina: Faber drijft oppositie tot wanhoop met solistische werkwijze.

“Weet je waar die Faber voor moet uitkijken?” zegt een barzitter. “Dat is voor de VVD, want die is pijnlijk dat die Faber nu alles doet wat Rutte had moeten doen, maar die was even met heel iets anders bezig.” Kritiek op Mark Rutte, zo blijkt vervolgens, valt niet goed in dit gezelschap. Een van de aanwezigen vouwt een krant open. Einde van het gesprek.

FOTO NATIONAAL ARCHIEF

De zonden der vaderen

door JEAN PIERRE RAWIE

Er verschijnen steeds meer boeken waarin meestal deftige mensen de staf breken over hun voorgelicht, dat zich in een verleden heeft ingelaten met zaken waarover wij tegenwoordig een negatief oordeel vellen. Vaak gaat het over bemoeienis met het slavernijverleden, want dat is erg in de mode.

Voor zover ik weet, heeft mijn familie daar part noch deel aan gehad; we hebben er in elk geval geen zijde bij gesponnen (wat toch wel het minste is), maar wie weet wat er vroeger is voorgevallen dat binnenkort niet gedeugd blijkt te hebben? Mijn grootvader heeft het Woord Gods ijverig verbreed in het toenmalige Indië, en dat mocht vast ook niet.

Onlangs werd bekend dat Georg Friedrich Händel flink geïnvesteerd heeft in de Royal African Company, die zich bezighield met slavenhandel. Kun je nu nog wel onvangen luisteren naar de *Messiah* of, nog ingewikkelder, *The Arrival of the Queen of Sheba*?

Heden ten dage leven er wereldwijd meer mensen in slavernij dan ooit tevoren (waar je nooit over hoort), maar de slavenhandel als spe-

cifieke schandvlek op het blazen van witte Europeanen is inmiddels al zo lang verleden tijd, dat niemand er meer persoonlijk op zou mogen worden aangesproken. Anders is dat met recentere misdrijven, die door onze ouders of grootouders begaan zijn. In Nederland komt dan al gauw de periode 1940-'45 in beeld, en dat heeft geleid tot een merkwaardig ministerieel besluit.

Per 1 januari dit jaar zouden de Landelijke Oorlogsarchieven online komen, waardoor iedereen vanachter zijn computer kon nagaan wie er na 1945 door de Bijzondere Rechtspleging is onderzocht, veroordeeld of vrijgesproken in verband met collaboratie en landverraad. Ik verheugde me daarop, omdat ik wel eens het fijne wilde weten over het doen en laten van mijn foute oom Alexander. Op het laatste moment is die openstelling niet doorgegaan, met het oog op de privacy van nog levende personen.

Nu is het inmiddels tachtig jaar geleden dat de Oorlog eindigde, en het is niet aangemelijk dat er nog veel direct betrokkenen rondlopen. Hun nabestaanden zouden niettemin voor onaangename verrassingen kunnen komen te staan. Het geeft weliswaar geen pas iemand verant-

woordelijk te stellen voor de wandaden zijner voorzaten, maar ik vind het alleszins billijk in een polemiek het slechte karakter van je tegenstrever meer reliëf te geven door te vermelden dat zijn opa bij de NSB gezeten heeft. *À la guerre comme à la guerre.*

Onwillekeurig gingen mijn gedachten naar het onverkwikkelijke gedoe rond de toekenning, in 2019, van de P.C. Hooftprijs aan de toen honderdjarige Marga Minco. Ze zou die prijs ontvangen uit handen van de juryvoorzitter, een bekende hoogleraar, wiens grootouders uitgerekend het echtpaar bleken te zijn geweest bij wie Marga na de Bevrijding tevergeefs had aangebond om de in bewaring gegeven familie-eigendommen terug te krijgen.

Natuurlijk hadden de meesten van ons te doen met de volstrekt onschuldige geleerde, die tot dan onkundig geweest was van deze beschamende voorgeschiedenis, maar toch was er ook sprake van besmukt leedvermaak. De mens is slecht.

Al zal zo iets in die Archieven niet gestaan hebben, is het besluit van de minister die niet al te toegankelijk te maken in dit licht misschien wel verstandig.

Links Jacobin heeft een vacature

door JOHN JANSEN VAN GALEN

Wilt u hoofdredacteur worden? Meld u aan voor de vacature bij het tijdschrift *Jacobin*, waar Hannah van Binsbergen (tevens dichteres, laatste bundel *Kokanje*) in die functie afscheid neemt. Dat is te begrijpen, want het is geen sinecure. De oproep in *Jacobin* meldt dat haar opvolger niet alleen uiteraard socialist moet zijn, maar ook 'de actualiteit in de gaten moet houden, de drijvende en soms sturende kracht moet zijn in een democratische redactie en over organisatorische vaardigheden moet beschikken'.

Als nu iemand denkt dat dat met een team van vrijwilligers eenvoudiger is, kan *Argus* die uit de droom helpen: die plegen juist eerder op hun teentjes getrapte te zijn als hun bijdragen door de hoofdredacteur gekortwiek, uitgesteld of afgewezen worden. Daar komt bij dat uiterst links een riskante positie kan zijn. Toen *Argus* haar indertijd bezocht, verzocht Van Binsbergen niet te beschrijven waar ze woont – niet lang daarvoor was Sigrid Kaag bij haar woning met fakkels bedreigd.

Jacobin ontstond in de Verenigde Staten uit de beweging Occupy (weet u nog?) en die rond Bernie Sanders (weet u nog?); uiterst links maar ondogenitsch en 'vrij zwend'. Waar linkse blaadjes doorgaans uitmunten in onoglijkheid (alsof de verpakking er niet toe doet) valt *Jacobin* op door een fraaie lay-out – haast een linkse glossy. Het heeft edities in zo'n tien landen, waaronder sinds drie jaar Nederland.

Van de Nederlandse editie werd Van Binsbergen hoofdredacteur. Zij had het gedicht *Vrij naakt op een oud hemd na* geschreven dat ze als negentienjarige nog net zo onder de indruk was van het Communistisch Manifest, met dat 'Proletariërs aller landen verenigt u', als toen ze dertien was.

Wat is er inmiddels bereikt? "Het succes," zegt Van Binsbergen, "is alleen al dat we het hoofd boven water houden omdat er duizenden mensen in Nederland zijn voor wie *Jacobin* belangrijk is. Een en bijzonder voorbeeld van een 'succes' zijn de vragen die het SP-Kamerlid Van Nispen stelde op grond van onderzoeksjournalistiek van *Jacobin*-

redacteur Teun Dominicus, die aan het licht bracht dat de Nederlandse veiligheidsdienst indertijd met Indonesië informatie uitwisselde over 'vermeende Indonesische communisten', wat in de jaren zestig voor de betrokkenen levensgevaarlijk kon zijn."

Kamervragen: het is niet veel, maar alles is veel voor wie niet veel verwacht. Wie streeft naar een socialistische samenleving, moet geduld hebben, zeker in het huidige politieke klimaat. Kan *Jacobin* een dam opwerpen tegen de verrechtsing van Nederland? "Een tijdschrift alleen kan dat niet doen," aldus Van Binsbergen. "Een sterke linkse beweging wel. Daar is nog veel opbouwwerk voor nodig. Ik heb het idee dat veel mensen pas na de verkiezingen van 2023 een beetje wakker zijn geworden en nu het belang van een levendige linkse politieke cultuur inzien. Het parlement volgen en links stemmen is niet genoeg. We moeten weer leren om alle aspecten van ons leven te politiseren. Doodvermoeding, maar het alternatief is je neerleggen bij wat het kapitaal en de heersende politieke cultuur je voorschrijven."

Doodsbericht

Het Surinaamse Openbaar Ministerie liet weten dat Desi Bounterose is overleden aan leverfalen door drankmisbruik, en vrijwel alle Nederlandse

STRIJDEND TEN ONDER

media namen het over. De kans dat het OM een persbericht rondstuurt bij mijn heengaan is niet groot, maar nu alvast: als die dood veroorzaakt wordt door longkanker, hoeft daar wat mij betreft niet bij 'door veelvuldig roken'.

P.A.

Indachtig de woorden van Willem van Oranje: 'Men hoeft niet te hopen om iets te ondernemen, noch te slaan om te volharden,' komen in de incidentele rubriek *Strijdend ten onder* ergens ter tafel. Zonder enige illusie.

De blotevoetendiva van de rijstvelden

door TED DRUK

In de pers verschijnen regelmatig verhalen over de onvoorstelbare repressie van Oeigoeren in de Chinese provincie Xinjiang. Een gruwelijk aspect hiervan is het verbod op en de vernietiging van alle uitingen van de Oeigoerse cultuur. Het is een voorbeeld van wat vaak het geval is bij gewelddadige toe-eigening van overrompeld gebied. Na de Russische bezetting van de Donbas in Oekraïne was een van de eerste maatregelen een verbod op het gebruik van de Oekraïense taal. Een ander voorbeeld is de manier waarop het genocidale Pol Pot-regime (1975-1979) in Cambodja probeerde alle vormen van de eeuwenoude culturele expressie en erfenis ongedaan te maken.

Een belangrijk facet van de Cambodjaanse cultuur was de traditionele dans geïnspireerd op Hindoestaanse en boeddhistische mythen. Deze dans was ontwikkeld in het begin van het vorige millennium toen het Khmer-rijk zich uitstrekte van delen van Vietnam, Laos en Thailand tot de grenzen van het huidige Myanmar. De danscultuur in deze landen is nog steeds schatplichtig aan deze gemeenschappelijk origine.

De laatste tijd is er weer belangstelling ontstaan voor de fameuze zangeres Kak Channthy. Zij speelde een belangrijke rol in de revival van de Cambodjaanse popmuziek uit de jaren zestig en zeventig. Het Pol Pot-regime had alle sporen van deze 'Gouden jaren van de Cambodjaanse muziek' uitgewist. Geschat wordt dat in die tijd 80 à 90 procent van alle artiesten en kunstenaars de dood hebben gevonden.

Kak Channthy werd in 1980, vlak nadat Pol

Pot was verdreven, geboren in een armoedig, gewelddadig gezin in een dorpje vol oorlogsleed. Ze volgde nauwelijks onderwijs, luisterde wel graag naar muziek en op haar achttiende zong zij voor twee dollar per uur in een karaokebar in Phnom Penh. Daar werd zij ontdekt door de Australische gitarist Julien Paulson, met wie zij korte later de psychedelische rockband *The Cambodian Space Project* oprichtte. Met de band beoogde Channthy de verloren muziek van de rocklegendes van Cambodja's gouden muziektijdperk weer tot leven te wekken en de cultuur in het geteisterde land nieuw leven in te blazen. Met haar enorme zangtalent, podiumpresence en organisatorische skills slaagde zij in haar opzet. Aanvankelijk met covers van Cambodjaanse klassiekers, maar gaandeweg ook met zelfgeschreven nummers als *Whiskey Cambodia* en *Have Visa No Have Rice*, gebaseerd op haar eigen leven. Het publiek was gek op haar en sprak over haar als 'de blotevoetendiva van de rijstvelden'. Zij en haar band oogstten ten slotte groot internationaal succes en traden op tijdens muziekfestivals en in theaters in Azië, Europa, Australië en de Verenigde Staten. Daarnaast staat op Wikipedia te lezen dat ze met de Australische Khmer-hiphopgroep *Astronomy Class* het album *Mekong Delta Sunrise* uitbracht en vormgever was van de Khmer-band *Channthy Cha-Cha* waarin ze experimenteerde met romantische Khmer-ballads.

Op het toppunt van haar roem is zij in 2018 op 38-jarige leeftijd om het leven gekomen bij een verkeersongeluk. Zij wordt herinnerd als een van de grote alom geliefde Cambodjaanse zangeressen.

Kak Channthy (rode jurk) met The Cambodian Space Project.

FOTO JOHN PEEL-WIKI

Koos

Mijn klusjesman heeft schroeven nodig, exemplaren die de houten luiken aan de buitenkant van ons huis kunnen dragen. Terwijl hij op zoek is in zijn gereedschapskist, mompelt hij iets over RVS, torx en draagkracht. Af en toe, als hij lekker bezig is, roept hij vanuit het niets: "Wie bent u?" De eerste keer reageerde ik daar nog op, maar inmiddels weet ik dat het geen zin heeft. Hij roept het als hij tevreden is. Het is een beetje zoals neurien, maar dan anders.

Ik overhandig hem koffie, flinke scheut melk en drie klontjes, en hij roert bedachtzaam in zijn kopje. Op de radio spreekt een nieuwslezer over de toegenomen internationale spanningen. De klusjesman draait het geluid zacht. "Ik heb ze niet, ben ik bang." Uit zijn zak haalt hij een pakje sigaretten. "Misschien kun jij ze even gaan halen?" Ik knik. Zo deden we dat de afgelopen weken regelmatig. Ik haalde al kit, verf, gips en allerhande zaken waarvan ik het bestaan niet kende.

In mijn woonplaats zit al ruim vijftig jaar een winkel waar ze geen kluspullen, maar oplossingen verkopen. Achter de balie staan zes mannen die alles weten. Schroefdraden, nippeltjes, afdekplaatjes, voegensnijders en kitverwijderaars. Honderden keren per dag loopt er een verkoper naar achteren en komt dan terug met een schroefje dat de klus gaat

Mijke

klaren. Het is de enige winkel in de stad waar je enkele schroefjes kunt kopen.

Wanneer ik aan de beurt ben, leg ik op de balie het scharnierwerk van de luiken. Uit mijn zak haal ik het lijstje waarop de klusjesman heeft geschreven wat hij nodig heeft. De man leest het. Op zijn naamkaartje staat: Koos, ijzerwarenspecialist.

Koos schudt zijn hoofd. "Dit moet je niet hebben." Hij tikt op het lijstje. "Die zijn veel te kort. Ze moeten minstens een 10 zijn." Naast mij schraapt een vrouw haar keel. "Ik zou maar doen wat ie zegt, want ik heb nog nooit meegemaakt dat ze het hier fout hebben." Ik knik. "Doe maar zes stuks van 10, dan. Graag." Koos glimlacht. "Ook een beetje erbij?" Voordat ik antwoord kan geven, draait hij zich al om. "Laat maar, heb je toch nodig, doe ik erbij."

Ik kijk naar rechts. Ik zie nu pas dat de vrouw naast mij een wc-bril vasthoudt. Ze ziet me kijken. "Ik heb het schroefje denk ik doorgespoeld." Ik lach en stuur de klusjesman een berichtje. Ik schrijf dat ik een afwijkende maat meeneem. Ik ontvang een duimpje.

Niet veel later stopt Koos alles in een papieren zakje. "Dit moet het zijn," zegt hij. Het is alsof hij het meer tegen zichzelf zegt dan tegen mij. En ik weet dat er in het papier niet alleen materiaal zit, maar ook de belofte dat het allemaal wel goed komt. En terwijl ik naar huis rijd, denk ik dat dát ook kan. Met genoeg types zoals Koos, die ergens in een laatste voor alles een oplossing hebben liggen.

MIJKE POL

‘Fascinerend hoe Timmermans zijn charisma kwijtraakte’

Carla Hoetink (44) bestuurt sinds kort het Documentatiecentrum Politieke Partijen aan de Rijksuniversiteit Groningen, de cockpit van de Nederlandse politieke partijen. Ze ziet alle ruimte voor een links alternatief. ‘Maar de PvdA is een bestuurderspartij geworden, verknoopt met de overheid, en niet meer in staat daarvan los te komen.’

door JOHN JANSEN VAN GALEN

We moeten een dolk zien flitsen om te begrijpen dat er een moord is gepleegd.” In een naar haar eigen zeggen ‘onbescheiden uiting van eruditie’ eindigde Carla Hoetink in augustus 2023 haar brief aan de staatscommissie Rechtsstaat met dit citaat van Arthur Schnitzler. Als *Argus* haar anderhalf jaar later spreekt in het Nijmeegse café Serre, regeert in Nederland inmiddels het kabinet-Schoof. “Wat is de dolk,” vraagt ze zich af, “en waar flitst die?”

Het is volgens haar ‘moeilijk vooraf te constateren dat er sprake is van ondermijning van de rechtsstaat’. “Het aanwakkeren of verergeren van een crisisgevoel om een bepaald beleid gerealiseerd te krijgen, is bijvoorbeeld zo oud als de politiek zelf. Een vraagstuk urgent maken is wat de politiek doet. Er zijn in Nederland genoeg crises geweest waarvan de overheid optimaal gebruik maakte om crisiswetgeving door te voeren, zoals de oliecrisis van de jaren zeventig. We bleken achteraf meer dan genoeg olievoorraad te hebben, en toch kon Joop den Uyl met een machtigingswet regeren. Of de varkenspest van de jaren negentig, die minister Jozias van Aartsen aangreep om de al verlangde inkringing van de veestapel te realiseren. Dat is politiek, *never waste a good crisis*, maar wel zonder de bewuste bedoeling om het parlement systematisch buitenspel te zetten.”

“Maar nu zie je dat er stapjes gezet worden waarvan je je kunt afvragen: wat is de achterliggende intentie? Bezuinigingen op wetenschap, kritiek op de media: flitsende dolken. Er kunnen *an sich* goede argumenten zijn om ergens minder geld aan te besteden of het elders te investeren, maar nu gaat het niet om rationele beleidsafwegingen, het gaat om het doelbewust afknijpen van sectoren waarmee je als autocratische politicus niet veel op hebt.”

Ze is ‘geïnspireerd’ door het boek *How democracies die* van de Amerikanen Daniel Ziblatt en Steven Levitsky. De titel is bepaald fatalistisch. Denkt zij dat wij het definitieve einde beleven van een democratische Gouden Eeuw? “Het grote verschil met de jaren dertig, toen democratieën wereldwijd onder druk stonden en werden uitgeschakeld,” antwoordt ze, “is dat we daarna, zeker in Noordwest-Europa, zo veel ervaring hebben opgedaan met dat systeem, dat ik mij niet kan voorstellen het weer helemaal kwijt te raken. U wel?”

Misschien is de democratie na honderd jaar op, oppert *Argus*.

“Misschien is het op, ja,” beaamt Hoetink. “Maar ik denk niet dat dit meteen een terugkeer naar autocratie in haar historische vorm betekent. Het moeilijkst blijft het een overtuigend

Carla Hoetink

FOTO RADBOD UNIVERSITEIT

verhaal te vertellen waarom democratie uiteindelijk de beste weg is voor iedereen. Ook omdat democratie niet altijd voor de verdelende welvaart zorgt die ze belooft en die met het democratisch ideaal verbonden is. Sommige delen van de bevolking kunnen nu eenmaal in eerste instantie beter af zijn met een licht autocratisch regime. Eigenmachtig beslissend kun je sneller resultaat behalen: je kunt de prijzen laag houden, de inflatie beteugelen. En toch moet je blijven vertellen dat vrijheid, gelijkheid en jezelf kunnen uiten uiteindelijk de beste weg vooruit is.”

Ziblatt en Livitsky noemen vier criteria die tot waakzaamheid nopen over bedreiging van de democratie: afwijzing van democratische spelregels, ontkennen van de legitimiteit van opposanten, tolerantie ten aanzien van geweld en de bereidheid liberale vrijheden te beknotten. “Ik heb het idee,” zegt Hoetink, “dat

een beschermende schil van journalistiek, ambtenarij, wetenschap, geïnformeerd publiek en verstandig electoraat de bedreigingen van de democratie nog kan dempen, maar in de politieke elite zijn die vier dreigingen al volop aan de orde, met name op rechts, waar in Den Haag een reeks kleine middenpartijen zich bij aansluit.”

In de dagen dat we elkaar spreken, galmt in Den Haag de motie van Bente Becker (VVD) nog na die de regering opdraagt bij groepen met een migratieachtergrond hun mate van integratie te monitoren – waarbij maar liefst drie fracties die ervoor stemden, zich er achteraf van distantiëerden: SP, CDA en CU. “Heel bedenkelijk,” vindt Hoetink, “dat ze – met alle begrip voor de Haagse werkelijkheid – geen besef hebben gehad van de intentie, de kennelijke bedoeling achter zo’n tekst. Ik snap het dilemma: je wilt je niet keren tegen het tijdig signaleren van onrust en zorgen in de samenleving. Maar als je niet

doorziet dat dit een formule is voor etnisch profileren, met de problemen waarvan we in de Bulgarenfraude en de toeslagenaffaire al heel veel ervaring hebben opgedaan, en je je dat pas realiseert als er ophef ontstaat, is dat bedenkelijk.”

Dat het Sociaal en Cultureel Planbureau de sociale ontwikkeling van Nederlandse bevolkingsgroepen allang periodiek onderzoekt, maakt de motie-Becker volgens Hoetink tot symboolpolitiek: “Je kunt er mee naar buiten treden.”

Wat ze bij dit alles moeilijk te begrijpen vindt, is de betrekkelijke inertie van links. “Waar is Ed van Thijn, zou ik zeggen, waar is de ambitie om een schaduwcoalitie te vormen, met een duidelijke blokvorming? De neiging van de christendemocratie en de partijen die daar zo’n beetje tegenaan hangen, en vaak ook van PvdA en D66, is om bestuurlijk te blijven redeneren: we moeten toch tot compromissen kunnen komen. Die neiging is nog steeds zo sterk dat je onvoldoende alert bent en met zo’n motie mee gaat stemmen. Maar teksten die in het verleden geuit zijn, moet je nu anders appreciëren, omdat de partij die erachter staat er bedoelingen mee heeft die voortkomen uit een radicale of zelfs extreme ideologie.”

Hoetink, voorheen verbonden aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, is sinds kort directeur van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen aan de Rijksuniversiteit Groningen, als opvolger van Gerrit Voerman, die het DNPP bijna veertig jaar leidde. Is het geen vorm van stervensbegeleiding? Staatsrechtkenner en columnist Jan Vis noemde politieke partijen immers al een kwart eeuw geleden ‘stervende olifanten, moeizaam op weg naar hun laatste rustplaats’.

“Politieke partijen zijn in het huidige bestel het grote raadsel,” zegt Hoetink. “Hoe moeten ze zichzelf opnieuw uitvinden? Veel collega’s,

‘Mijn politieke bewustzijn is gegroeid toen ik bijna veertien was en Janmaat drie Kamerzetels veroverde’

onder wie Voerman, zeggen dat we nu eenmaal niet zonder partijen kunnen. En ook ik kan mij geen democratie voorstellen zonder organisatie waarin mensen zich verenigen rond een belang, ideaal of maatschappijvisie. Bij de middenpartijen is een sterke oligarchisering opgetreden, ze zijn bestuurderspartijen geworden. Maar in het kanaliseren van nieuwe maatschappelijke bewegingen functioneren partijen nog steeds – kijk naar BBB, en in zekere zin ook Forum voor Democratie.”

Als jeugdig parlementair historicus deed Hoetink onderzoek naar onparlementair taalgebruik (P. Bootsma en C. Hoetink: *Over lijken*, in de Tweede Kamer de term voor ongeoorloofde taal die buiten de officiële verslagen bleef). “Ik vroeg mij toen al af waarom de regels voor de een beperkender zijn dan voor de ander. Uitspraken die eerder waren toegelaten, moesten worden geschrapt als ze uit de mond van Hans Janmaat of Jan Marijnissen kwamen. Dat is die

appreciatie. Als je zegt dat Nederland vol is in de zin van volgebouwd, klinkt dat heel anders dan wanneer je het hebt over migranten. Door context en intentie kan eenzelfde uitspraak opgevat worden als discriminatie of groepsbelediging.”

Zo werd Janmaat, voorman van de ultra-rechtse Centrumpartij, veroordeeld voor de gemeenplaats ‘vol is vol’. “Mijn politieke bewustzijn is gegroeid toen ik bijna veertien was en Janmaat in 1994 drie Kamerzetels veroverde,” zegt Hoetink. “Dat was het opperste goed-fout-denken, en dan zelf aan de goede kant van de geschiedenis staan. Daar zijn we later niet voor niks kritisch naar gaan kijken. Een cordon sanitaire hoort op zich bij een weerbare democratie, maar vooral omdat ambtsdragers en politieke vertegenwoordigers daarin hun verantwoordelijkheid moeten nemen om te normeren en duidelijk vast te stellen welke opvattingen en ideologische motiveringen botsen met democratische waarden. Of het daarbij nodig is iemand te negeren, te stigmatiseren en buiten te sluiten zoals bij Janmaat gebeurde, is twijfelachtig. Je kunt een populist daarmee ook een voedingsbodem geven. Daartussen moet je laveren.”

Hoetink is een ‘groot fan’ van de politicooloog Larry Bartels en zijn *Democracy erodes from the top*. “Wij kijken al sinds de jaren negentig naar wat het electoraat bezielt om achter populistische figuren aan te lopen en naar de populist die de democratie onder druk zetten. Maar Bartels legt de verantwoordelijkheid terecht bij de elite die dat populisme de ruimte geeft door zijn agenda over te nemen en in mildere termen mee te praten over thema’s die de populist op de agenda zetten. Er is volgens hem in de geschiedenis van de Westerse samenleving altijd een substantieel potentieel van twintig tot veertig procent bereid achter autocraten aan te lopen: sterke leiders die het goed regelen voor mij en mijn generatie. De populist boren die groep aan en geven haar politiek zelfvertrouwen. Als die groep herkend en erkend wordt, groeit ze, maar het is niet zo dat in de laatste tien jaar zoveel mensen rechtser zijn gaan denken. Ze kregen alleen een stem in de politiek.”

Onieuw citeert ze Schnitzler, ‘die ons eronomwonden op wijst dat de speelruimte van de aanvaller wordt bepaald door de opstelling van de omstanders’. Geert Wilders bepaalt nu in Nederland het speelveld, waar blijven zijn tegenspelers? Links stijgt niet eens in de peilingen! “Vind ik ook heel verrassend. Blijkbaar is het heel moeilijk om uit een speelveld te stappen dat er nu al zo lang ligt. Je zou toch denken: je staat als partij slecht in de peilingen, er regeert een duidelijk rechts blok en er is geen midden meer waaraan je moet meewerken zoals in het tijdperk-Rutte. Dus: alle ruimte om het met een breed gedragen alternatief te proberen. Maar de PvdA heeft als partij het meest last van die oligarchisering, het is een bestuurderspartij geworden, voornamelijk bestaande uit een bestuurlijke elite, verknoopt met de overheid, en niet meer in staat daarvan los te komen en zich met een alternatief verhaal weer op de samenleving te richten.”

Het fascinerende van GL-PvdA-leider Frans Timmermans vindt ze dat die ‘een tijd het vermogen had van een aantrekkelijke performance, met humor en flair, bij *De Wereld Draait Door*

aan tafel, en toen hij het zo goed deed bij de Europese verkiezingen, een klein beetje zoals Pim Fortuyn, maar dat je dit charisma ook weer kwijt kunt raken – als persoon, maar ook in de mate waarin dat aanslaat bij het publiek’. Soms vraagt ze zich af hoe het Fortuyn zou zijn vergaan als die ‘het geluk had mogen hebben te blijven leven’. “Zou het Fortuyn-effect dan ook zijn uitgedoofd? Onvermijdelijk, vermoed ik. Maar ik denk eerlijk gezegd dat hij zich op den duur had teruggetrokken. Dat hij de politiek na een tijdje te veel gedoe had gevonden.”

Is de verlamming van links niet mede te wijten aan het verpieteren van de partijdemocratie zoals die floreerde toen de roemruchte afdeling Doniawerstal partijleider Den Uyl tot een radicalere koers wilde dwingen? PvdA-congressen waren toen Poolse landdagen die zinderden van opwinding en strijdbaarheid. “De vraag is of je nog terug kunt naar een partijcultuur zoals die floreerde in de jaren zeventig en tachtig. Emmanuel Macron en Jesse Klaver lieten beiden zien dat je, gebruikmakend van moderne middelen, maatschappelijk engagement kunt creëren, kunt ontdekken wat mensen motiveert om in beweging te komen, en zo zochten zij steun voor hun standpunten. Maar dat zal niet meer van langdurige aard zijn, met een thuisgevoel zoals voorheen in politieke partijen. Ik zie niet hoe de drang naar verbinding weer zo stabiel kan worden als in die tijd: de partij als massa waarmee mensen zich verbonden voelen en waaraan ze hun identiteit ontlenuen. Ik zie nog geen alternatief bindmiddel. Ook sportverenigingen hebben veel meer moeite om mensen voor vele jaren aan zich te binden dan in de jaren tachtig, toen er geen sociale media waren om contact met elkaar te houden. Het erbij willen horen is niet weg, maar is vluchtiger. Daar moet je op zinspelen, zoals BBB en FvD met enig succes doen. Maar zulke grote gemeenschappen als voorheen zie ik niet meer ontstaan.”

‘Belangrijk is een sterke publieke opinie met een rechtsstatelijke moraal die ontmaskert wat risicovol is’

De staatscommissie waaraan Hoetink het citaat van Schnitzler zond, bracht in juni vorig jaar haar rapport *De gebroken belofte van de rechtsstaat* uit. “Een atypisch rapport van een atypische staatscommissie,” meent zij. “Het klinkt meer als het rapport van de nationale ombudsman: ‘Overheid, luister beter naar wat burgers ervaren als ze met u te maken hebben.’ De commissie valt het begrip rechtsstaat niet in strikt juridische, maar vooral in sociale zin op. Daardoor is het een enigszins soft rapport geworden, met veel oproepen tot bewustwording en versterking van het rechtsstatelijk kompas. De boodschap is prijzenswaardig maar de vraag blijft hangen: hoe dan?”

“Het allerbelangrijkst,” zegt ze ten slotte, “is een sterke publieke opinie met een rechtsstatelijke moraal die steeds weer ontmaskert wat risicovol is aan bepaalde politieke opstellingen. En waarvan de basis is dat al het geluk ten goede moet komen aan alle burgers.”

door THEO DERSJANT

Vandaag is het een bijzondere vrijdag. Maar liefst vijf nieuwe vrijwilligers melden zich vol verwachting bij Mirjam Nieboer en Monica Soeting. Het duo richtte in 2009, naar voorbeeld van het *Deutsches Tagebucharchiv* in de Zuid-Duitse stad Emmendingen, het Nederlands Dagboekarchief op. Het boek *De mensheid zal nog van mij horen – Stemmen uit het dagboekarchief* dat Joris van Casteren in september publiceerde over dagboeken in het archief, zorgde voor maar liefst acht nieuwe meelezers. Vijf van hen schuiven vandaag voor het eerst aan. Mirjam Nieboer: “We hebben er nu eigenlijk ruim voldoende.”

Nieboer en Soeting nemen de nieuwelingen – vier vrouwen en één man, de verhouding weerspiegelt de hele groep vrijwilligers – apart voor een briefing. Nieboer: “We ontvangen op dit moment ongeveer één nieuwe collectie per maand. Maar in de coronatijd waren dat er veel meer. Veel mensen beginnen een dagboek wanneer het niet zo goed met ze gaat.” Een klein ‘rondje’ leert dat vier van de vijf kennismakers zelf ook een dagboek bijhouden.

Nieboer legt het formulier uit dat de ‘lezers’ uiteindelijk moeten invullen. Daarin wordt vastgelegd welke thema’s in de dagboeken worden behandeld. Doel is immers om de collectie toegankelijk te maken, zodat onderzoekers kunnen zien wat in diverse dagboeken over bijvoorbeeld voeding is geschreven.

De vijf gaan vervolgens als groep aan de slag met een doos waarin een stuk of tien volgeschreven agenda’s zitten, afkomstig van een jonge vrouw die de dagelijkse perikelen in haar gezin beschrijft.

De twee oprichtsters waren meteen verkocht toen ze in Duitsland kennismaakten met het archiveren van dagboeken. “Onze visie gaat en ging niet verder dan: laten we de handgeschreven dagboeken archiveren, want als we dat niet doen, verdwijnen ze misschien in de oudpapierbak.” De inhoud van dagboeken vormt de beschrijving van doorgaans ‘gewone’ mensen. Daar waar geschiedenisboeken volstaan met oorlogen, verdragen, keizerinnen, generaals, admirals of uitvindes, beschrijven veel dagboeken het alledaagse leven. Ze vormen daarmee een voor wetenschappers zinvolle aanvulling op de historische kennis. Al ruimt Mirjam Nieboer een misverstand

Klein deel van de oogst van een dagboekeninleverdag.

Hopen op mooie, gevoelige opmerkingen

Elke laatste vrijdag van de maand verzamelt zich in de kantine van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) in Amsterdam een bont gezelschap. Het zijn de – doorgaans ongeveer twintig – ‘lezers’ van het Nederlands Dagboekarchief. De vrijwilligers lezen en labelen dagboeken om ze toegankelijk te maken voor onderzoek en media. Argus kijkt een ochtend mee.

uit de weg: hoewel je zou verwachten dat mensen juist in hun dagboek zeer openhartig en eerlijk zijn tegenover zichzelf, komt het ook voor dat dagboekschrijvers wat ze meemaken mooier ervaren dan het is. “Net als op bijvoorbeeld Facebook. Wat in een dagboek staat, is niet per definitie waar.”

De oprichtsters zochten een goede plaats om de collectie, ooit begonnen met 37 dagboeken van de grootvader van de echtgenoot van Nieboer, te beheren en het Meertens Instituut ontfermde zich over de documenten. Zodat de dagboeken nu onderdak hebben gevonden in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, waar ook andere documenten van het Meertens Instituut worden bewaard.

De rol van Monica Soeting en Mirjam Nieboer beperkt zich nu tot bestuurswerk en het aansturen van de vrijwillige lezers, samen met Wiesje Brouwers en Ria Broertjes. Sinds 2009 groeide de verzameling dagboeken gestaag en al die documenten moeten worden gelezen, omschreven en gelabeld. Daarbij schreef niet iedere dagboekenschrijver even

de scribenten daarmee op straat liggen.

Alja Spaan is een van de vrijwillige lezers die zich deze vrijdag in Amsterdam melden. De Alkmaarse houdt vanaf haar tiende een dagboek bij, schrijft meermalen per dag, waaronder gedichten, ‘om de chaos te bedwingen’. Ze vulde inmiddels 365 schriftjes en noemt zichzelf nadrukkelijk ‘schrijfver’. Sinds een jaar of tien reist ze eens in de maand naar Amsterdam om de journaals van anderen te lezen. Het dagboek waar ze nu mee bezig is, kwalificeert ze vooral als ‘huishoudelijk geneuzel’. Ze leest doorgaans ‘diagonaal’. “Maar er zijn hier ook lezers die heel nauwgezet alles lezen.” Spaan begon tien jaar geleden na een artikel in *de Volkskrant* over het archief. “Ik dacht: dat is boeiend. Misschien is het ook wel een plek waar later mijn eigen dagboeken heen kunnen. Ik ben niet specifiek in dagboeken geïnteresseerd, maar vooral in het verhaal erachter. Ieder mens heeft een verhaal dat de moeite waard is.”

Inmiddels heroverweegt ze haar idee om haar dagboeken later naar het Dagboekarchief te brengen. “Ik weet niet, ik vind het uiteindelijk toch een vreemd idee dat als ik er niet meer ben, een groepje lezers staat te giechelen over mijn teksten.” Zelf verhaalt ze van een trauma in haar jeugd, in de tijd dat dagboeken nog slotjes hadden. Haar moeder vond het sleuteltje, las het dagboek van haar dochter en ontdekte op die manier een geheim dat voor haar verborgen had moeten blijven.

Toen Spaan begon met het leeswerk, deden de vrijwilligers dat nog individueel. Onlangs is die werkwijze veranderd: groepjes lezen delen van een dagboekenreeks, de lezers vullen gezamenlijk het beschrijvingsformulier in.

Spaan begint doorgaans blanco aan een dagboek, ze weet dan nog niets over ‘de mens achter het schrijfsel’. “Je hoopt dan op mooie, gevoelige opmerkingen.” Soms zit dat er niet in. Zoals die keer dat ze een dagboek las van een man die dagelijks in ongeveer drie zinnen alleen maar opschreef welk weer het die dag was. “Hij bleek binnenvaartschipper te zijn en was dus afhankelijk van het weer. Dat dagboek is nog door *Andere Tijden* gebruikt bij een tv-programma over klimaatverandering.”

Dagboeken houden haar zo bezig dat ze op 29 december in anti-quariaat De Alkenaar in Alkmaar een ‘literair podium’ heeft gehouden, waar ze vertelde over haar

leesbevindingen (www.alkenaar.nl).

Intussen is het groepje nieuwkomers aan het lezen geslagen. Altemaal hebben ze een deeltje van dezelfde schrijfster. Tijdens de lunchpauze worden de eerste ervaringen uitgewisseld. Dan blijkt dat de schrijfster zich in het eerste deel nog bezighoudt met dagelijkse besognes van het huishouden en het gezinsleven. De vrijwilliger die deel twee leest, meldt dat daar inmiddels de eerste kreukels in het huwelijk subtiel worden beschreven. In boekje vijf ligt ze in scheiding. Het is een wat atypisch voorbeeld van iemand die nu juist vol optimisme aan het dagboek begon, maar waar gaandeweg de problemen opdoemden. De afloop is nog ongewis, want de latere deeltjes moeten nog worden gelezen.

Stevie Groot uit Hoorn is een van de vijf nieuwelingen. In het over het algemeen wat oudere gezelschap van vrijwilligers wijkt ze als 31-jarige duidelijk af. Zelf begon ze elf jaar geleden aan het schrijven van een dagboek. Haar therapeut adviseerde haar daags op te schrijven wat er die dag goed was gegaan. “Maar ik beschrijf eigenlijk meer feitelijk wat er gebeurde.”

Ze noemt zichzelf een ‘mijdend mens’, angstig zelfs voor bijvoorbeeld reizen. “Ik ben op zoek naar dingen die ik echt leuk vind. Dit is het eerste in lange tijd. Ik vind het fijn om iets bij te dragen aan het archief, werk wat er voor mij toe doet omdat ik het interessant vind om te onderzoeken hoe mensen in het leven stonden. Voornamelijk

In de literatuur

Het dagboek is een prominent subgenre in de nationale en mondiale literatuur. Het beroemdste is natuurlijk dat van Anne Frank (volgens het Anne Frank Center ruim dertig miljoen verkochte exemplaren). Maar ook: Etty Hillesum, Hans Warren, Ed van Thijn (*Dagboek van een onderhandelaar*), Thomas Mann, Hendrik Groen, Nikolaj Gogol, Adrian Mole, J.J. Voskuil, Connie Palmen.

Los daarvan zijn er nogal wat beroemdheden van wie bekend is dat ze een dagboek bijhielden: Kurt Cobain, Andy Warhol, Che Guevara, Franz Kafka, Stevie Nicks, Willem Oltmans, Ronald Reagan, Richard Wagner. In 1983 doken dagboeken van Adolf Hitler op. Ze bleken vervalst. Maar tegen de tijd dat dat bekend werd, waren het Duitse blad *Stern* en de Nederlandse *Nieuwe Revu* al de bietenbrug opgegaan.

mensen die te maken hadden met angst, onzekerheid en eenzaamheid. Je kunt een heel proces volgen in een dagboek.”

Sommige dagboeken zijn geschreven met een therapeutisch doel, zoals dat van Stevie Groot, andere zijn reisverslagen, memoires of dagboeken die in het kader van een studie zijn bijgehouden. En opmerkelijk: ook in deze digitale tijd grijpen de meeste dagboekschrijvers toch naar een ouderwetse balpen. Blijkbaar voelt met de hand schrijven meer aan als een ‘echt dagboek’. Al zijn er ook getypte exemplaren.

En nog een opmerkelijk gegeven: er is eigenlijk maar heel weinig bekend over ‘de gemiddelde dagboekenschrijver’. Zijn het meer mannen of juist vaker vrouwen die een journaal bijhouden? Hoeveel procent van de Nederlandse bevolking begon ooit aan een dagboek? En hoeveel houden dat vol?

Allemaal vragen waar geen antwoord op is, ook niet bij het *Deutsches Tagebucharchiv*. In dat archief liggen zo’n 27.000 dagboeken en brieven opgeslagen. Mannelijke auteurs zijn daarbij in de meerderheid (57 procent), maar dat laat zich verklaren door het ge-

ven dat ook militaire veldpost een plaats in het archief heeft. Daarnaast blijkt dat het schrijven van een autobiografie vooral een aanlegenschap voor mannen is. Bij het schrijven van een ‘gewoon dagboek’ blijken vrouwen in de meerderheid, en dan vooral jonge vrouwen.

Het Duitse archief somt de redenen op waarom mensen met het schrijven van een dagboek beginnen: de wens het alledaagse vast te leggen om het zich later beter te kunnen herinneren, zorgen, gedachten en gevoelens op papier te zetten om ze beter te kunnen hantieren, een uitlaatklep hebben, geheimen delen die met niemand anders gedeeld kunnen worden, een gesprekspartner hebben in situaties waar een gesprekspartner van vlees en bloed niet aanwezig is, omdat papier geduldig is en geen tegenargumenten geeft. En het schrijven van een dagboek kan een gewoonte zijn, het kan stabiliteit geven aan het alledaagse leven.

Trends – vooral digitale – zijn er ook in de wereld van de dagboeken: apps, journaals, vijfjarendagboeken, het zesminutendagboek, het mobieltjesdag-

boek. Of al die innovaties ook leiden tot het vaker dagelijks opschrijven van de levensgebeurtenissen, is niet bekend.

Terwijl in de leeszaal van het IISG na de lunch een van de vrijwilligsters een in spiegelchrift geschreven dagboek probeert te ontcijferen, zit de groep beginners intussen weer te lezen. “Ik zou best zo’n dagboekje mee naar huis willen nemen om het daar verder te lezen, maar dat mag niet,” zegt een van hen.

Die avond schrijft Stevie Groot thuis in Hoorn, liggend op haar bed met hond Peggy Sue naast zich, in haar dagboek: ‘Rond 11 uur begonnen met lezen, wij zaten gezamenlijk aan de nieuwe tafel met z’n 5 en en mochten de boeken van Mvr. Tonnie lezen, ik had boek nr 3 uit 1986, mvr die nr 5 had vertelde dat ze daar met haar man in scheiding lag, nr 2 vertelde dat ze al wat ‘barstjes’ in de relatie kon ontdekken. Nr 1 concludeerde dat het een middenstandsgeszin was en wat voor krant, tv etc. ze keek. Het leek bijna alsof hij teleurgesteld was vanwege mss teveel ‘middelmatigheid’. Later ineens toen hij nog meer dingen verbond/las bestond een hele (hele) kleine kans dat het mss wel zijn buurvrouw had kunnen zijn uit z’n jeugd (wat achteraf niet zo was...) Dat zou wel echt heel erg toevallig zijn geweest dan.’

Later laat ze weten het gebruik te hebben om in haar dagboeken de dagen een rapportcijfer te geven. ‘Gemiddeld is het vaak een 7,7 en nu een 9,5! Het is bijzonder om zoiets persoonlijks te mogen lezen van iemand.’

Dagboekenlezers bijeen, hier een van de eerste leesdagen na de coronatijd.

‘Zorg lijkt pas goed als niemand risico loopt’

Zelf is Teun Toebes een kwart eeuw oud, maar zijn leven draait om ouderen en mensen met dementie. Met zijn boeken, de documentaire *Human Forever* en zijn stichting trekt hij internationaal de aandacht. ‘In veel landen kent men het label dementie niet eens.’

door INGRID GOUDA QUINT

Met de fiets tussen zijn benen en beide voeten op de grond staat hij te wachten voor Amsterdam CS – ellebogen op het stuur, mobiel in zijn handen, snel nog even een appje versturen. Teun Toebes (25) haalt ons op van het station, om een kwartier later in een rustig café zijn missie uit de doeken te doen. Als het aan hem ligt zijn vragen niet nodig.

In geroutineerde bewoordingen schetst hij hoe hij als kind voor het eerst in een ambulance mocht kijken, hoe op dat moment voor hem zijn beroepskeuze vaststond (‘ambulanceverpleegkundige’), hoe hij op de havo zijn pakket daarop afstemde en hoe hij begon aan de opleiding hogere beroepsopleiding verpleegkunde (HBO V).

Ik hoorde dat ik verplicht stage moest lopen in een verpleeghuis,” zegt hij. “Daarvan schrok ik zo, dat ik mijn opleiding bijna afbrak. Dankzij mijn moeder, die psychiatrisch verpleegkundige is, ben ik toch dat verpleeghuis binnengestapt. ‘Probeer het eerst maar,’ zei ze. ‘Misschien vind je het juist mooi om te doen.’” Toebes kwam terecht op de gesloten afdeling, waande zich eerst in een surreëel niemandsland en merkte toen dat je ‘met dementie nog steeds een betekenisvol leven kunt hebben en van waarde kunt zijn in de samenleving’. Een ware ontdekking, want als zovelen dacht hij dat er met mensen met dementie eigenlijk niet meer valt te praten.

Hij ontmoette er René, een oud-conducteur, en diens dochter, en besloot in overleg op een dag met die twee de trein te pakken – René in zijn oude conducteurskleding, ‘zodat hij dat deel van zijn identiteit behield’. Min of meer vanaf die dag was het voor Toebes zonneklaar: ook mensen met dementie kunnen een betekenisvol leven leiden en hebben hun omgeving nog veel te bieden.

Teun Toebes (voorgond) en Jonathan de Jong.

FOTO JEAN-PIERRE JANS / ANP

“Als je de diagnose dementie krijgt, wordt alles op slag anders,” zegt Toebes. “Men gaat ineens anders met je om, je omgeving begint anders tegen je te praten en men ziet jou niet langer als gelijkwaardig. Je wordt gestigmatiseerd en ontmenselijkt. Op het moment dat ik thuis van de trap val bijvoorbeeld, is dat vervelend. Ik laat een röntgenfoto maken en verder is er niets aan de hand. Maar als je die diagnose van dementie hebt, komt jouw omgeving bij elkaar, men vindt het niet langer verantwoord dat jij thuis woont, ze overleggen met de wijkverpleging en dan maakt men vanuit de beste bedoelingen een keuze vóór jou.”

“In veel landen kent men het label ‘dementie’ niet eens,” weet Toebes. “Daardoor worden mensen daar ook niet tot de ander gemaakt. Hier in het Westen bestempelen we mensen met welke diagnose dan ook direct tot de ander en vanuit

dat ziektedenken word je gereduceerd tot een groep. Maar het feit dat je daarvan deel uitmaakt, betekent natuurlijk niet dat al jouw menselijke verlangens en behoeften voortkomen uit jouw ziekte en dat jij als individu niet meer bestaat. In onze samenleving hebben we een blind geloof in geld en vaak zien we medicalisering als een oplossing. Dat begint al bij mensen thuis. Omdat je misschien te weinig eet, krijg je nutridrink. Niemand die bedenkt dat weinig eten misschien wel bij jou en je leeftijd hoort. De vraag is of mensen thuis nog wel verzwakt mogen raken. Mag je nog ten gevolge van een val overlijden? Mag je nog verdwalen? Mag je je nog wel verslikken? Mag je nog op blote voeten lopen of moet je met de diagnose dementie meteen van die klassieke groene sokken aan met van die witte kruisjes tegen slippevaar? Mag je nog wel gewoon

doodgaan? Hoe kan het dat we met al onze goede bedoelingen een systeem hebben gecreëerd waarin de collectieve veiligheid zwaarder weegt dan de individuele kwaliteit van leven, een systeem dat de samenleving achttien miljard per jaar kost?”

Gettriggerd door al die vragen en vanuit zijn overtuiging dat in gemeenschappelijk samenleven het antwoord ligt, besloot Teun Toebes op zijn 21ste zelf op een gesloten afdeling van een verpleeghuis te gaan wonen – eerst in Utrecht, daarna in Amsterdam, drieënhalve jaar in totaal. Kijken of het ook anders kon.

Het was niet moeilijk een plek te bemachtigen. Toebes: “De fysieke ruimte in een verpleeghuis is het probleem niet. Het personeelsbestand is dat wel. Vanuit de huidige visie zijn er te weinig zorgverleners.”

eren in de zon. Voor mijn huisgenoten was dat fantastisch.”

“Weet je wat het probleem is?” zegt hij. “Onze maatschappij ziet goede zorg pas als goed als niemand risico loopt. Maar als we allemaal blijven streven naar nul risico, zal er bij de hulpzoekende mensen nul leven overblijven. Nu is de realiteit dat je op een gesloten afdeling dagelijks wordt gemonitord. Hoe is je ontlasting? Hoe is je gewicht? Is meneer of mevrouw boos? Dat is allemaal bedoeld om zoveel mogelijk risico’s af te dekken. Maar een mens met dementie is geen lege huls. En een zorginstuut – of het nou een verpleeghuis is of een huis voor mensen met een verstandelijke beperking of een psychiatrische zorgvraag – moet geen gouden kooi zijn.”

Maar wat dan? Een cultuuromslag? De hele neoliberale maatschappij waarin alles draait om geld en efficiency op de schop? Vader en moeder met dementie in huis nemen en maar hopen dat we straks niet zelf een van de vijf zijn die de diagnose dementie krijgen?

Toebes: “Sinds 1 januari 2020 is er een hoopvolle ontwikkeling in de vorm van de wet Zorg en Dwang, en die bepaalt dat opsluiting niet meer mag, alleen tenzij. Daardoor zijn er van de bijna 2500 verpleeghuizen nu meer dan vijf-honderd die hun deuren hebben geopend.”

Hij geeft het voorbeeld van een bewoonster van zo’n verpleeghuis met een geopende gesloten afdeling. Deze bewoonster liep de afdeling af en wandelde naar buiten, waar ze de volgende dag dood werd aangetroffen in een weiland. “Natuurlijk is dat verdrietig,” zegt Toebes, “maar het alternatief zou zijn geweest haar op te sluiten en haar af te schermen, waardoor ze doodongelukkige laatste maanden zou hebben gehad. De zorgbestuurder van het verpleeghuis heeft het beleid van zijn verpleeghuis in de media uitgelegd en uit de doeken gedaan hoe dit besluit met de desbetreffende mevrouw en haar familie tot stand was gekomen. Wat bleek? Begrip alom in de media, bij het publiek en in de zorgsector zelf. Ik zie deze ontwikkeling als een hoopvol teken, maar anderzijds ontgaat het me ook niet hoe ver we verwijderd zijn geraakt van een inclusieve samenleving. We moeten weer leren omkijken naar elkaar.”

In het verpleeghuis kwam Toebes in contact met documentairemaker Jonathan de Jong en ze besloten hun krachten te bundelen. “We wilden onderzoeken hoe

Prijzen

Teun Toebes won verschillende prijzen: in 2020 won hij de Young Impact Award voor zijn YouTube-video’s over ouderen met dementie en in 2021 de eerste Cinekid Zapp Young Talent Award.

Zijn boek *VerpleegThuis* werd in Nederland met ruim 70.000 verkochte exemplaren een bestseller. De Engelse vertaling *HouseMates*, werd inmiddels uitgegeven in elf landen. Het tweede boek *Een wereld te winnen*, dat hij samen met documentairemaker Jonathan de Jong schreef, ligt nu ook in de winkel.

Toebes stond aan de wieg van Article 25 Foundation. Doelstelling: ‘De levenskwaliteit van mensen met dementie verbeteren door bewustwording te creëren en hen te zien en te behandelen als gelijkwaardige mensen, die niet opgesloten moeten worden, maar het verdienen om volwaardig onderdeel van onze samenleving te blijven.’

Met Jonathan de Jong maakte hij de internationaal bekroonde

documentaire *Human Forever* (2023). Daarvoor reisde hij door elf landen op vier verschillende continenten om te zien hoe men elders omgaat met dementie. De film ging in première op een G20-top rondom dementie en werd de meest bekeken human interest-documentaire ooit: in Nederland gingen meer dan 80.000 mensen ervoor naar de bioscoop en in september 2024 won de film het Gouden Kalf van het Publiek voor documentaires.

Op internationale filmfestivals, variërend van Ierland tot India en van Spanje tot Japan, werd *Human Forever* meermalen bekroond.

Voor een vervolg op hun documentaire bezochten Toebes en De Jong in het najaar van 2024 Nieuw-Zeeland, waar ze een gesprek hadden met Hon Casey Costello, de minister voor Senioren. De bewindsvrouw was onder de indruk, ze organiseerde een filmvertoning van *Human Forever* voor het Nieuw-Zeelandse parlement.

men elders omgaat met dementie en aan de hand daarvan een ander narratief vertellen. Ons doel was op die manier mensen anders te laten kijken naar en anders te leren omgaan met dementie.”

Met ondersteuning van het ministerie van Volksgezondheid, een aantal partijen zoals PGGM, Zorgverzekeraars Nederland, Alzheimer Nederland en opbrengsten van het boek *VerpleegThuis* filmde Toebes en De Jong in elf verschillende landen, verspreid over vier verschillende continenten. Op 2 oktober 2023 ging hun bevlogen filmproductie in Tuschinski in Amsterdam in première.

Toebes: “De bioscoop zat bomvol met mensen uit de politiek, uit de media, de zorg, uit de wereld van cultuur en kunst, maar ook mijn huisgenoten uit het verpleeghuis waren erbij. Na afloop kregen we bericht van de theatermanager van Pathé. “Mijn moeder heeft dementie,” vertelde hij. “Ik wil graag jullie documentaire in onze theaters vertonen. Kunnen we praten?”

“Mijn eerste reactie was ‘nee’. Pathé is een commerciële bioscoopketen en daarin past ons verhaal niet. Maar Jonathan zei: ‘Doen, Teun! Juist dit moeten we doen. Dementie moeten we behandelen als Coca-Cola, iedereen moet erover willen praten.’ Het resultaat was dat ook heel veel jongeren *Human Forever* zagen. Ze gingen naar *Oppenheimer* en *Barbie* en

concludeerden dat een film die in Pathé draait ook wel een vette film zou zijn. Die eerste maand kwamen er bijna 25.000 bezoekers.”

“We werken nu aan onze tweede documentaire. Daarvoor gaan we op zoek naar hoe we sterkere gemeenschappen kunnen vormen en hoe we meer inclusief kunnen samenleven. Bij verschillende culturen in verschillende landen zoals Brazilië, Nieuw-Zeeland en op Samoa zien we initiatieven waar mensen al decennialang vanuit vanzelfsprekendheid met elkaar samenleven en voor elkaar zorgen. Ik geloof erin dat een andere kijk op dementie de sleutel is tot verandering.”

Op de drempel van het café, één arm al in zijn jas, waar schuwt zijn mobiel. Teun kijkt op het scherm, leest het bericht en kreunt. “Dit bedoel ik nou,” zegt hij, en toont de mail. Het is van een vrouw die schrijft dat ze haar vroegere buurvrouw met dementie regelmatig ophaalt voor een praatje en een kop thee. Net als vroeger. Iedereen blij, behalve het verpleeghuis. De bezoeken moeten worden gestopt, meent de instelling, want als mevrouw terugkeert op de afdeling is ze elke keer verdrietig. Waarom zou die vrouw niet meer verdrietig mogen zijn?” zucht Teun Toebes. “Dat zijn we allemaal toch weleens. Ik ga contact zoeken met deze mensen én met het verpleeghuis. Want ik ken ze intussen allemaal.”

In de rubriek Achterwaarts! (de naam is ontleend aan de memoires van journalist Max Nord) kijken bekende en minder bekende mensen terug op episodes uit hun leven.

Kees Krantelaar

door ED SCHILDERS

Frans van Dooren ontmoette ik voor het eerst in een boekenhandel waar een van zijn bibliofiel uitgegeven vertalingen ten doop werd gehouden. Onze vroegste correspondentie betrof echter niet zijn gewaardeerde vertalingen uit het Italiaans, maar zijn eigen melancholieke sonnetten in het dialect van Oss. Daarin was, of liever bleef, hij thuis. Maar nog liever ging hij op reis. Met Dante door de ommegangen van de hel, met Petrarca naar de top van de Mont Ventoux, en de maanden door met Cenne de la Chitarra.

De feestredenaar had gesproken en het doopwater kwam ter borreltafel. Na enige consumpties herinnerde Frans zich een vraag die hij me wilde stellen voordat hij het vergat: of ik wist door wie het woord ‘kut’ voor het eerst in de moderne Nederlandse literatuur was gebezigd. Mevrouw Van Dooren knipperde niet met haar ogen. Uit die vraag leidde ik af dat hij zijn research als vertaler uiterst serieus nam, en ook dat hij mij misschien ietwat te hoog schatte als kenner van de onwelvoeglijk geachte woordkeuze.

We hadden het daarna wel

vaker over amoreuze onderwerpen. Na lezing van zijn vertaling van Dantes *Inferno* schreef ik hem dat ik in het diepst van mijn gedachten ook best wilde zwichten voor de charme van een hedendaagse Francesca da Rimini. Als voorspel samen een ridderroman lezen over Lancelot en Guinevere, en dan doen wat Francesca en Paolo doen: ‘Die avond lazen wij niet verder’. Waarop Frans troostend met een retorische vraag antwoordde: ‘Tja, Ed, je moet maar denken: wie is er nou niet verliefd op Francesca?’

In die zin pleegde Frans literair overspel met heel het Italië van Dante, Petrarca, Boccaccio en hun minder bekende tijdgenoten met wie hij ons bekend heeft gemaakt. Zijn ultieme liefdesverklaring verscheen in 2004 als een reisverslag dat leest als een liefdesbrief van 240 pagina’s: *Met Dante door Italië*. Het werd zeer goed ontvangen, behalve door Kees Fens in de *Volkskrant*. Die noemde Van Dooren ‘een Dantelaar’, niet ongelijk de ‘Vondelaar’ van weleer, een dilettant.

Daarover stuurde Frans me een van zijn laatste brieven: acht regels, maar met als bijlage een getypte ‘Open brief aan Kees Fens’

Kees Fens

FOTO MICHEL HENDRYCKX / WIKIPEDIA

van vier kantjes, ter attentie van de Volkskrantredactie. Citaat: ‘Maar het meest beledigd voel ik me toch dat je me kwalificeert als een Dantelaar. Als je mij een Dantelaar noemt, kan ik jou op grond van je stukjes ook wel een Krantelaar noemen’. En aan de ontvangers van de brief: ‘Doe ermee wat je wilt: lezen, aan anderen doorgeven, kapotscheuren, in de prullenbak gooien, inlijsten, of wat ook. Ik heb er in ieder geval mijn gram mee van me afgeschreven...’

Ik wil met die open brief nog

wel eens wat doen, maar voor nu geef ik slechts antwoord op die retorische vraag van Frans van Dooren: ‘Wie is er nou niet verliefd op Francesca?’ Nou, Frans, dat was Kees Krantelaar.

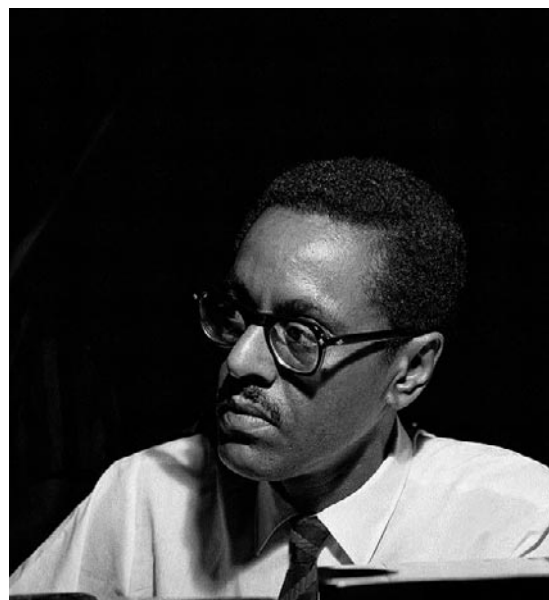
Ed Schilders (1951) is publicist met een voorkeur voor letterkundige en volkskundige curiosa en rariora.

Mijn vriend Duke Jordan

door YVONNE SIMONS

Zo’n twintig jaar geleden kwam ik graag in jazzclubs in New York. Je kon er uren rondhangen, vaak in gezelschap van beroemde muzikanten die letterlijk kwamen uitblazen na een optreden elders. Geregeld sloegen ze spontaan aan het jammen. Ik was een regelmatige bezoeker van Cleopatra’s Needle, een (inmiddels gesloten) jazzrestaurant aan de Upper West Side. Daar stelde een bevriende barkeeper me voor aan de beroemde pianist Duke Jordan: een welbespraakte, flamboyante, wat oudere heer, excentriek gekleed en interessant om mee te praten. Het duurde niet lang of we raakten bevriend. Ik voelde me gevleid door zijn aandacht. Het was wel vreemd dat hij tijdens de nachtelijke jamsessies nooit de piano aanraakte. Dat deel van zijn leven had hij achter zich gelaten, zei hij. Hoezeer men ook aandrong, hij volhardde in zijn weigering om te spelen.

Aan het einde van een werkdag kwam Loren Schoenberg, directeur van het Jazz Museum in Harlem, bij me langs om samen iets te gaan drinken. Terwijl hij in mijn kantoor wachtte, rolde er een kleurrijke kopie van Duke Jordan van mijn printer. Ik liet hem de foto van deze nieuwe vriend zien. Waarop hij direct uitriep dat die man absoluut niet de musicus was voor wie hij zich uitgaf. Hij had met hem gespeeld, de

De echte Duke Jordan.

FOTO BLUE NOTE RECORDS

echte Duke Jordan woonde al tientallen jaren in Kopenhagen. Kortom, de vent die beweerde Duke Jordan te zijn, was een oplichter.

Terug in The Needle geloofden de barman en de jazzkenners me niet toen ik hun vertelde over mijn ontdekking. Ze kenden deze man al jaren, wie was ik om dit soort verhalen over hem rond te strooien? Omdat ik niemand kon

overtuigen, begon ik zelf te twijfelen en vertelde Loren over de scepsis die mijn relaas had opgeroepen. Hij reageerde knorrig en bezorgde me, nadat hij wat had rondgebeld, het telefoonnummer van de enige echte Duke Jordan in Denemarken. Hij stond erop dat ik hem in zijn bijzijn zou bellen, wat ik ook deed. De pianist nam de telefoon op. Ik legde uit dat er iemand rondzwierf in de jazzwereld in New York die zich als hem voordeed. Duke Jordan ontplofte aan de andere kant van de lijn zowat van woede. Hij brieste dat ik de nep-Duke moest zeggen dat hij naar de hel kon lopen. Als hij niet onmiddellijk met deze fratsen zou stoppen, zou hij daar onprettige gevolgen van ondervinden. Na dit telefoontje was er geen twijfel meer over wie de echte jazzmuzikant was.

Er zat niets anders op dan mijn vriend, de bedrieger, met zijn leugens te confronteren. Dus belde ik hem op. Hij luisterde naar mijn verhaal – en hing zonder verder iets te zeggen op. We hebben hem nooit meer gezien in The Needle.

Yvonne Simons (1956) is schilderes en was directrice van diverse culturele instituten in New York City.

Op pad met Jan Marijnissen

door FRIEDRICH HLAWATSCH

Ergens begin deze eeuw ging de SP op campagne en de 4tuoze Matroze, waarvan ik in die tijd deel uitmaakte, zouden meetrokken met de karavaan om de bijeenkomsten met muziek op te vrolijken. We speelden zelfgeschreven zeemansliedjes, waarin veel werd gesloerd en geslemp. *Kale Greet* heette een van die nummers. Misschien dat de ruige humor ons een arbeideristisch imago verleende en we daarom geschikt waren bevonden om de socialistische zaak te promoten.

Meteen na ons eerste optreden kwam Jan Marijnissen naar ons toe met een voorstel: ‘Julie gaan de komende tijd elke dag mijn praatje horen en ik ga steeds jullie optreden zien. Als we elkaar nou eens elke dag eerlijk vertellen wat we goed en minder goed vonden van elkaars optreden? Ik kan misschien nog wel wat leren van hoe jullie het publiek bespelen.’

Al gauw kwam het erop neer dat ik de persoon was die dagelijks met Jan zijn speech moest bespreken. Die was meteen volkomen

open en eerlijk. ‘Zag je dat ik even geëmotiveerd raakte? Is het wel goed om me zo kwetsbaar te tonen? Wat denk jij?’ Hij bleek ook heel muzikaal te zijn en gaf hier en daar raak commentaar op onze muziek: ‘... dat is zo’n mooi zinnetje, dat kunnen jullie best wat gevoeliger zingen.’

Na het laatste optreden van de campagnetour troffen we een feestelijke hoeveelheid flessen aan op tafel in de kleedkamer. Jan dronk whisky, ik dronk wijn. ‘Weet je wel dat ik lijd in de Tweede Kamer? Ik sta daar alleen maar om een debatje te winnen. Nooit krijg ik de kans om inhoudelijk op de zaak in te gaan. Het liefst zou ik nog twee of drie lagen dieper willen gaan, maar het is allemaal zo vluchtig daar.’ Een paar glazen verder: ‘Weet je, dat oude geld van die oude familie van jou, daar heb ik geen moeite mee, nee, dat nieuwe geld, dát vind ik vaak stinken. (...) Een bank kraken, dat moet je niet doen natuurlijk, maar is het immoreel? Dat weet ik zo net nog niet. (...) Wist je dat heel veel scholen een sponsorcontract met Coca-Cola hebben, waardoor ze verplicht zijn een automaat in de gang te zetten?’

Nog een paar glazen verder: ‘Ik ben gek op

Monteverdi, uit de late renaissance, weet je wel?’ Hij raadde mij een boek aan uit die tijd, *Melodieën* van Helmut Krausser, over een alchemist die denkt magische krachten te kunnen destilleren uit bepaalde harmonieën en intervallen.

De bodem van de fles kwam in zicht en het werd tijd om naar huis te gaan. Jan liep met ferme pas en in een rechte lijn naar zijn auto, dat wel, maar toch hoopte ik dat in die auto een chauffeur op hem had zitten wachten. Ik durfde me er niet mee te bemoeien. Hoe dan ook, hij is veilig thuisgekomen, want een paar dagen later kreeg ik zijn boek *Tegenstemmen* opgestuurd, met opdracht: ‘Voor ’ons’ Friedrich, met dank voor alle adviezen.’

Friedrich Hlawatsch (1947) is muzikant en schrijver.

De ‘leermiddelen’ op de school van het KNGF.

FOTO PRIVÉ COLLECTIE

Razzle of Dazzle daagt een hond in opleiding uit.

FOTO KNGF

Vreemde eenden in de hondenschool

door KEES TINGA

Als mensen voor het eerst de geleidehondenschool in Amstelveen bezoeken, is er iets dat vrijwel iedereen opvalt. Overal honden! En niet alleen in de kennel, ook in de kantoren zitten overal honden achter halve ‘stal-deuren’ of hondenrekjes. Zo kunnen we de deuren openlaten en contact met elkaar houden, zonder dat de honden bij elkaar gaan buuten. Toen ik, lang geleden, voor het eerst bij het KNGF kwam te werken, werd het mij ook onmiddellijk duidelijk dat iedereen die er werkt, begaan is met honden. Maar tijdens een korte rondleiding over het terrein bleek al snel dat dat niet de enige dieren waren die op en rond de school verbleven. Op het voor-

malige oefenterrein aan de Amsterdamse Middenweg was namelijk een heuse kinderboerderij met geiten, konijnen, Kaapse eenden en zelfs een pony. Die moesten de geleidehonden in opleiding laten wennen aan andere dieren en hun eventuele jachtdrift al in een vroeg stadium ombuigen. Uiteindelijk voldeed deze kleine ‘dierentuin’ niet meer aan de moderne dierenwelzijnseisen. Daarnaast waren er goede contacten met een gemeentelijke kinderboerderij in de buurt, waar de trainers en hun pupillen steeds gastvrij werden (en worden) onthaald, en daarom werd besloten de boerderijdieren van de hondenschool over te brengen naar een meer passende huisvesting bij dierenliefhebbers in de omgeving. Sinds de verhuizing van de

Middenweg naar het landelijke Amstelveen zijn er ook regelmatig ‘wilde’ dieren te gast. De kraaien zijn de grootste opportunisten. Zij weten als geen ander dat de doorsnee labrador-retriever een slordige eter is en dat in de Kong, een hondenspeeltje dat wordt gevuld met iets lekkers, altijd wel een restje achterblijft. En mocht je je lunchpakket in de auto laten liggen en per ongeluk de klep of het portier open laten staan, dan kun je er onder op zeggen dat je lunch onvrijwillig wordt gedeeld.

Verder loopt er ook een tweetal katten rond op het terrein. Het leven van een KNGF-huiskat bestaat voornamelijk uit slapen en incidenteel een muis vangen. De belangrijkste taak waarvoor ze zijn ‘ingehuurd’, is de honden aan kat-

ten te laten wennen. Als je met je hond aan de lijn van de kennel naar de trainingsbus loopt, paraderen Razzle en Dazzle op hun gemak rond en maken de honden en hun trainers het leven zuur. Je kunt dan alleen maar concluderen dat dit de juiste katten op de juiste plaats zijn.

Kees Tinga (1958) was instructeur en manager training bij KNGF geleidehonden, verzamelt oude geleidehondenfoto’s en is schrijver van het boek *Superhond*, een bundeling columns die eind vorig jaar uitkwam en waaruit bovengestaneerde stukjes afkomstig is.

Kunst als schild

Bescherm kunst tegen geweld? En mogen kunstwerken daarvoor geriskeerd worden? Die vraag werd onlangs actueel toen de Turkse kunstenaar Ahmet Ögüt zijn *Bakoenins barricade* van het Stedelijk Museum in Amsterdam teruggeiste om het als echte barricade te kunnen inzetten ter bescherming van pro-Palestinademonstranten tegen politiegeweld.

door **GUUS GONGGRIJP**

Titel en motief van Ögüts kunstwerk refereren aan het plan uit 1849 van de Russische revolutionair Michael A. Bakoenin om vóór een barricade in Dresden onder meer het schilderij *Sixtijsne Madonna* van Rafaël te plaatsen, zulks met de gedachte dat de oprukkende Pruisische troepen daar niet op zouden durven schieten. We zullen nooit helemaal zeker weten of het zou hebben gewerkt, want de Dresdenese revolutionairen wezen het idee af. Alleen al een plensbui zou fataal zijn geweest.

In musea van verschillende steden heeft Ögüt al zulke barricades geëxposeerd, opgebouwd uit verschillende objecten en met originele kunstwerken uit die musea. Zo ook in Amsterdam, waarbij hij een clauseule had ingebouwd dat zijn barricade ter beschikking kan worden gesteld ter bescherming van protestdemonstraties. Het Stedelijk Museum was daartoe eventueel be-

reid, maar alleen met reproducties en niet met het echte werk dat het voor de tentoonstelling ‘op zaal’ had aangeleverd. Uiteraard werd men het niet eens, maar over naamsbekendheid heeft de kunstenaar niet te klagen. Origineel was zijn schepping zeker.

Het zij een oud-Dresdenaar vergund hier wat dieper op de historische achtergrond in te gaan. In 1849 moeten in het centrum van zijn vroegere woonplaats maar liefst 108 barricades zijn opgeworpen. Net als elders in Europa ging het om het afdwingen van een verregaande democratisering en een grondwet voor het hele rijk. De koning van Saksen en zijn gevolg waren gevlucht. Met de schatkist waren ze met een stoomboot de Elbe stroomopwaarts opgevaren en ondanks beschietingen van de kant heelhuids bij de vesting Königstein aangekomen. Daar zaten ze veilig, maar in Dresden regeerde een ‘provisorische regering’ namens het volk. Voorlopig althans, want de Pruisen waren in

Ahmet Ögüt: Bakoenins barricade.

FOTO STEDELIJK MUSEUM

aantocht, net zoals ze in ons land in 1787 de Oranjes tegen de patriotten te hulp waren gekomen. Aan dat wapenfeit herinnert in Berlijn nog de Brandenburger Tor.

De Dresdenaren waren intussen vastbesloten de aanval af te slaan.

Onder leiding van de architect Gottfried Semper was een stelsel van barricades en versterkte gebouwen gerealiseerd. Het was toeval dat de beroemde Russische revolutionair Bakoenin net op dat moment in de stad was aangekomen.

Hij wist meteen wat hem te doen stond. Samen met zijn vriend Richard Wagner vuurde hij de verdedigers aan en richtte hij in het stadhuis een hoofdkwartier in. Hier kwam hij ook met het onzalige plan om ten minste één schilderij te

gebruiken als een soort schild. De burgers weerden zich krantig, maar tegen de Pruisen moesten zij het afleggen. Gewonde barricadestrijders werden in de Elbe geworpen. Bakoenins voorstel dat de laatste verdedigers zich mét het stadhuis zouden opblazen werd niet aangenomen; bovendien was het kruit op. Semper en Wagner wisten te ontkomen.

Onder leiding van Sempers zoon ontstond later in Dresden het beroemde operagebouw dat inofficieel Semperoper heet. Richard Wagner zou later met de koning van Beieren het muziekleven verrijken. Ook Bakoenin was de stad ontvlucht, maar werd kort daarna gearresteerd. Er begon een helse tocht door achtererevolgens Duitse, Oostenrijkse en Russische kerkers. In Rusland belandde hij in de Petrus- en Paulusvesting, veroordeeld tot levenslang. Hij moest een biecht aan de tsaar schrijven en werd in 1857 naar Siberië verbannen. Vandaar zag hij kans via Japan naar Londen te ontkomen.

Dat militairen zich aan kunst als schild weinig gelegen laten liggen, wordt bevestigd door een Duits document uit 1914, het *Manifest der 93*. Aanleiding was de internationale verontwaardiging over de verwoesting van de bibliotheek in het Belgische Leuven. Drieënnegentig mannen met grote namen uit de wereld van

wetenschap en cultuur (vrouwen zoekt men hier vergeefs) ondertekenden een pamflet waarin veelvuldig ‘*Es ist nicht wahr*’ voorkwam. De Duitse militairen zouden zich juist voorbeeldig hebben gedragen. Het waren de Leuvense burgers geweest die geniep op Duitse soldaten hadden geschoten, wat die dan met bezwaard gemoed hadden moeten vergelden. Dankzij hen was het beroemde stadhuis van de vlammen gered.

Mochten er kunstwerken zijn verwoest of nog worden verwoest, dan zou elke Duitser dat betreuren. En dan de hier beslissende zin: ‘Maar zo min wij ons in de liefde voor de kunst door iemand laten overtreffen, zo vastbesloten weigeren wij het behoud van een kunstwerk met een Duitse nederlaag te bekopen.’

Dit pamflet had speciaal de burgers in de neutrale landen moeten overtuigen. In ons land is dat uiteindelijk niet gelukt. Was de stemming hier eerst nog door de herinnering aan de Boerenoorlog in Zuid-Afrika eerder anti-Engels, de verhalen van de Belgische vluchtelingen die massaal in Nederland een goed heenkomen zochten, deden die stemming snel omslaan. Het ‘*Es ist nicht wahr*’ werd spreekwoordelijk voor Duitse leugenschap. In Duitsland zelf droeg het manifest wel bij tot de overtuiging, voor een goede zaak te strijden. Hadden de Engelsen

(met hun verboden dumdkogels) en de Fransen zich niet verbonden met de barbaarse Russen en Serviërs, en ‘mongolen en negers losgelaten op het blanke ras’? Een poging van mensen als Albert Einstein om een tegenpamflet ondertekend te krijgen, mislukte jammerlijk.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog geloofden nogal wat Dresdenaren aanvankelijk dat hun stad niet zou worden gebombardeerd. Omdat Winston Churchills tante er zou wonen, zo wilde een hardnekkig maar onwaar gerucht, omdat er veel ziekenhuizen stonden (‘stad van de zieken’) en tot slot – weer die gedachte van 1849 – vanwege de vele kunstschatten. Lange tijd bleef de stad verschoond van een grootschalig bombardement. Maar op 13 en 14 februari 1945 was het zover. Een vuurstorm vaagde, geheel volgens de planning van *Bomber Command*, een deel van het centrum van de stad weg.

De *Sixtijsne Madonna* was elders ondergebracht, werd door het Rode Leger meegenomen, maar is in 1955 aan de DDR overgedragen. Het is het pronkstuk van de Galerie Alte Meister in Dresden, vandaag de dag vooral bekend door de twee engeltjes onderaan de lijst. Een barricade van Ögüt is door dit museum tot op heden niet aangekocht.

Het logo van de G20-conferentie die dit jaar in Zuid-Afrika zal worden gehouden, is er al. De veelkleurige banier werd op 3 december vorig jaar in Kaapstad gepresenteerd. Twee dagen eerder had president Cyril Ramaphosa het voorzitterschap van de prestigieuze intergouvernementele wereldorganisatie op zich genomen. Zo krijgt Zuid-Afrika als eerste Afrikaanse land de kans om een andere toon aan te slaan in de globale discussie over prioriteiten als klimaatbeleid en het betugelen van de energiecrisis.

G20: wordt het ‘Amerika Eerst’ of ‘Afrika Eerst’?

door **PETER VAN DEN AKKER**

President Cyril Ramaphosa heeft zijn voorzitterschap in het teken geplaatst van inclusiviteit. Hij wil doorgaan met de uitwerking van de ontwikkelingsagenda’s die werden opgesteld door zijn voorgangers van India, Indonesië en Brazilië. Gaat hem dat lukken? Is er straks voor Ramaphosa op dat internationale podium een glansrol weggelegd? Dat zal volgens dr. Jakkie Cilliers van het in Pretoria gevestigde Instituut voor Veiligheidsstudies (ISS) afhangen van een andere hoofdrolspeler bij die G20-conferentie: Donald Trump. Die heeft Afrika niet hoog zitten. In 2018 veroorzaakte hij al een internationale rel door het continent op te vegen in een ‘mand van schijfthuislanden’.

Zo er toen al sprake was van een doordachte visie op de betrekkingen tussen Amerika en Afrika, werden Trumps opvattingen vooral

beschouwd als een gevaar voor mensenrechten, gezondheidszorg, humanitaire hulpverlening en de strijd tegen klimaatverandering. Daarom zal hij deze keer met een visie op de proppen moeten komen op de verstandhouding tussen Amerika en Afrika. Veel Afrikaanse leiders zijn daarover hoopvol gestemd. Zakendoen met de regering-Trump betekent voor hen meer investeringen, meer handelsverdragen en minder vrome preken over democratie en mensenrechten. Dat spreekt ze in Trumps aanpak wel aan. De verwachting is dat Trump voor Afrika een meer pragmatische en transactionele koers zal varen. Daarin past bij voorbeeld zijn voornemen om de beperkingen op het delven van fossiele brandstoffen en vitale minerale grondstoffen, waarmee het Afrikaanse continent nog altijd rijkelijk is bedeeld, op te heffen.

Een buitenkansje dus voor Afrikaanse olie- en gasproducenten? Dat hangt er maar helemaal vanaf,

vindt Handre Retief, manager bij de Zuid-Afrikaanse investeringsmaatschappij Novare Holdings. De globale politiek is volgens hem op drift geraakt, en Donald Trump als pleitbezorger van economisch nationalisme reflecteert dat. Niet alleen in de VS maar ook in Europa, aldus Retief, is die verschuiving waar te nemen. Behalve op economisch nationalisme ligt het accent daar ook op alledaagse vitale kwesties zoals werkgelegenheid, veiligheid en controle op immigratie.

Voor Zuid-Afrika moet dit een waarschuwing zijn, vindt Retief. Want ook in Zuid-Afrika wil de jonge bevolking tastbare oplossingen voor tastbare problemen. Die is werkloosheid, ongelijkheid, een stagnerende economie en falend leiderschap meer dan beu. Retief hoopt dat het eventuele welslagen van Trumps economisch nationalisme en zijn motto ‘Amerika Eerst’ het Afri-

kaanse leiderschap niet zal inspireren om zijn voorbeeld te volgen met de variant ‘Afrika eerst’. Daardoor kan Afrika volgens hem alleen maar van de regen in de drup terecht komen.

Professor Rama Yade is werkzaam voor een in Washington gevestigde denktank, de Atlantic Council, die zich ook bezighoudt met de internationale betrekkingen tussen Afrika en de VS. Zij is van mening dat Donald Trump bij zijn tweede termijn gewoon zal doorgaan met het doorvoeren van ingrijpende veranderingen in de verhouding tussen de VS en Afrika. Amerika heeft nog steeds grote belangen op het Afrikaanse continent, maar het moet opboksen tegen de concurrenten Rusland, dat zich heeft ontpopt tot Afrika’s grootste wapenleverancier, en China, Afrika’s grootste handelspartner, die ook nog eens grote honger aan de dag legt voor de minerale rijkdommen van Afrika. De regering-Trump heeft er dus alle

belang bij zich teweerge te stellen tegen deze kapers op de kust.

Het is vooral rondom deze thema’s dat Zuid-Afrika straks de kans krijgt om voor het internationale forum de toon te zetten voor Afrikaanse prioriteiten en de aandacht te vestigen op de historische en structurele onrechtvaardigheden waar postkoloniaal Afrika nog steeds mee kampt. Ramaphosa zou zijn congresgangers in Johannesburg, de goudstad van weleer, de gigantische ernstig vervuilde mijn-dumps kunnen laten zien, resultaat van het economische model dat ecosystemen vernietigt.

Er zijn nog meer harde noten die op de G20-top gekraakt moeten worden. Zo is Afrika het beu goedkope leverancier te blijven van ruwe grondstoffen, terwijl wel wordt verwacht dat Afrikaanse regeringen zich zonder enige vorm van compensatie zullen houden aan de uitvoering van een verstandig klimaatbeleid. Een andere kwestie die Ramaphosa aan de orde zal

stellen, betreft Afrika’s enorme schuldenlast. De vicieuze cirkel daarvan moet volgens hem doorbroken worden. Alleen dan hebben voor Afrika op maat gemaakte energie- en ontwikkelingsmodellen kans van slagen.

Ten slotte zal de Afrikaanse Unie (AU), inmiddels volwaardig lid van de G20, Amerika’s financiële hulpprogramma aan de orde stellen. Het gaat om een wettelijke regeling voor meer dan dertig Afrikaanse landen die hun producten in Amerika zonder importheffingen mogen invoeren. Deze wettelijke regeling loopt binnenkort af, en de AU wil die graag met tien jaar verlengd zien. Het wordt interessant om te zien hoe toeschietelijk Trump zal zijn.

In Trumps trans-Atlantische beleid is de nadruk komen te liggen op vermindering van ontwikkelingshulp en voorrang voor zakelijke initiatieven tussen de VS en Afrika, met de nadruk op

de principes van vrije handel. Bovendien voelt Trump zich in onderhandelingen en bij het maken van afspraken met Afrikaanse landen meer op zijn gemak bij bilaterale procedures. Of, zoals Trumps voormalige staatssecretaris voor Afrikaanse Zaken Tibor Nagy het in een interview met de *Voice of America* omschreef: “Niet langer diplomatie met de megafon, maar een-op-eengesprekken met goedwillende Afrikaanse landen die echt bestaan.”

Met de VS als opvolger van het voorzitterschap van de G20, eind dit jaar, wordt voor Zuid-Afrika nu dus zoets als een overgangperiode ingeluid waarin het continent de weg moet plaveien voor een estafette Ramaphosa-Trump: samen optrekken in constructieve dialoog en strak op koers blijven. Zal Donald Trump daarvoor bereid zijn een toontje lager te zingen? Of blijft hij zijn onwrikbare zelf en wordt het duwen en trekken: ‘Amerika Eerst’ of ‘Afrika Eerst’?

‘Beroemd worden was nooit de bedoeling geweest’

In zijn nieuwe boek met begeleidende cd *Een liefdeslied* verdiept Ernst Jansz zich in de geschiedenis van zijn vader, die in 1933 als achttienjarige indo naar Nederland kwam. Een interview over muziek en schrijven.

door FRANK VAN DIJL

Grafsteen staat er al, maar CCC is nog NIET dood’, luidde de wellicht nu wat raadselachtig aandoende kop boven het verhaal op pagina 9 van *Het Vrije Volk* van zaterdag 13 april 1974, waarvoor ik eerder die week naar Neerkant in De Peel was gereisd.

CCC was een befaamde Nederlandse band die in 1970 zelfs had opgetreden op het Holland Pop Festival in Kralingen. Geluid en levenshouding van de musici pasten naadloos in die tijd: de Amsterdammers vestigden zich communegewijs met vrouwen en kinderen op een boerderij in het Brabantse Peeldorp. *Going to the country* op zijn Hollands. Maar begin 1974 kondigde de groep zijn opheffing aan, vandaar de kop boven het krantenartikel. Omdat CCC anno 2025 nog steeds NIET dood is – er worden nog af en toe concerten gegeven – rijd ik ruim vijftig jaar later terug naar Neerkant om verhaal te halen bij Ernst Jansz. Hij is het enige bandlid dat al die tijd op de boerderij is blijven wonen.

“De band heeft onlangs nog opgetreden. Of dat nog weer een vervolg krijgt, is altijd de vraag.” Geeft Jansz bedachtzaam toe. “Het probleem is dat je tegenwoordig

minstens een jaar van tevoren moet boeken. We hebben het er altijd moeilijk mee om nu al te bepalen wanneer we waar willen spelen. Maar tot nu toe hebben we opgetreden. We zijn ook wel af en toe in topvorm geweest de afgelopen tijd.” Het bedachtzame heeft plaatsgemaakt voor volle overtuiging. “Ja, absoluut. Beter dan ooit, bijna.”

Maar dat betekent dus dat mij vijftig jaar geleden iets op de mouw is gespeld?

“Hahaha... nee, want we waren echt van plan om ermee op te houden. We zijn ook een nieuw bandje begonnen, The Slumberland Band...” Nu is de bedachtzaamheid weer terug. Jansz: “Maar... om de een of andere reden... we waren natuurlijk zo met elkaar verbonden... het werd traditie om op Koninginnedag bij elkaar te komen om op het Rembrandtplein te spelen, geld op te halen en daarvan te gaan eten. Toen ik door Doe Maar te beroemd werd, hebben we dat vervangen door vakantiehuisjes te huren. Gezellig bijkletsen, muziek maken. Dat namen we op, daarvan is later veel op de verzamelaarbox verschenen. Dus we zijn altijd geregeld bij elkaar gekomen, en zo ontstond het plan om ook maar weer eens op te treden. In 1984 hebben we de plaat *Van Beusekom* gemaakt, daar gingen we ook een paar optredens voor doen. Dat beviel zo goed dat we dat zijn blijven doen.”

1984 was ook het jaar dat Doe Maar ophield te bestaan. Gaf dat ruimte?

“Dat denk ik wel ja. Ja. In ieder geval... dat gaf mij ruimte... laat ik het zo zeggen.”

Jouw leven was op dat moment heel

anders dan je je had voorgesteld?
“Ja, volkomen anders.”

Hoe was dat als je daar nu op terugkijkt?

“Ja, fantastisch. Het was een jongensboek. Kijk, het was nooit mijn bedoeling geweest om beroemd te worden. Ik dacht er wel eens aan, maar ik nam het niet serieus. Beroemd worden, wat betekent dat eigenlijk... Toen dat succes ineens over ons heen rolde, was dat wel een verrassing. Hoewel, toen in 1980 Henny Vrienten erbij kwam en ik zijn eerste liedjes hoorde... toen dacht ik stiekem: wij worden de Nederlandse Beatles. Maar goed, als je dan zo beroemd wordt in Nederland, ja, dat is iets ongelooflijks... Dus ja, een jongensboek... ik heb er enorm van genoten... hoewel ik ook de relativiteit ervan probeerde in te zien...”

Hoe probeerde je dat te relativeren?

“Door mijn hakken in het zand te zetten. Als de platenmaatschappij kwam met grote plannen. Rustig, rustig... we moeten nog langer mee dan vandaag. Iedereen rondom ons zag het als een grote kans om in korte tijd veel geld te verdienen.”

Gaf dat de doorslag om met Doe Maar te stoppen? Het Grote Geld waar iedereen op uit was?

“Nee, dat niet zozeer. Heel veel mensen verdienden heel veel geld aan de merchandising, behalve wij. Maar advocaten in de arm nemen... dat was niets voor ons. Dus dat hebben we nagelaten. Dat maakte de lol steeds minder.”

Acuut werd de toestand toen tijdens een optreden in Paradiso de ME eraan te pas moest komen om de band te onttrekken tegen skinheads die gewa-

pend met bakstenen probeerden de zaal binnen te dringen. Op Pinkpop werd Doe Maar vervolgens bekogeld met fruit. “Vonden we het nog wel leuk om op te treden? Daar stopten we mee, we zouden alleen nog platen te maken. Maar uiteindelijk ontbrak ook daarvoor het plezier. Toen besloten we ermee op te houden.”

Kort daarop verschenen Jansz’ eerste boeken: *Gideons droom* en *De overkant*. Een bestaan als schrijver leek hem wel zo rustig. “Schrijven is een eenzame bezigheid. Ik was gewend in bandjes te spelen en met elkaar lol te trappen, dus dat miste ik wel. Maar ik heb het altijd heel fijn gevonden om te schrijven. En ik schrijf nog steeds. Mijn laatste boek is net uit, en daar ben ik ook weer erg gelukkig mee. Dat ik dat mag en kan doen.”

Maar een boek alleen is voor jou te weinig: er moeten ook liedjes bij.

“Eigenlijk is het omgekeerd. Ik schreef liedjes en ik wist hoe betrekkelijk een plaatje is, op een gegeven moment is het weg. Maar een boek zet je in de boekenkast en dat blijft eeuwig bestaan. Bijna. Dus ik dacht: ik stop mijn liedjes in een boek. Dan blijven die liedjes ook eeuwig bestaan, samen met het boek. Dacht ik toen. Ik vind het ook een mooie combinatie. De liedjes zijn geen illustraties bij het boek, maar ze geven wel... nou, misschien zijn het wel de illustraties. Zeker in het laatste boek, *Een liefdeslied*, heb ik de scènes op muziek gezet, eigenlijk voor het eerst.”

De ‘ik’ in de liedjes is niet altijd de schrijver.

“Nee, in dit geval is het in een aantal liedjes mijn moeder die een stem kreeg. In het boek is dat ook zo. Vertel jij maar hoe het was. Dat

vind ik ook ontroerend. Ik ben geen romanschrijver. Wat ik zo mooi vind van romanschrijvers, is dat ze een verhaal vertellen dat ze bij wijze van spreken uit hun duim zuigen. Dat kan ik helemaal niet. Maar het mooie van die liedjes waarin ik mijn moeder als ik-figuur opvoer, is dat ik dat bedenken. Het zijn niet háár woorden, het zijn mijn woorden die ik háár in de mond leg. Dus misschien zou ik wel een romanschrijver kunnen zijn. Ooit. Haha. Op mijn zesenzeventigste of hoe oud ben ik...”

Nooit te oud toch?

“Nooit te oud, nee. Kijk, ik heb geschreven, en daar ben ik heel tevreden over, maar een echte roman is toch wel iets anders, nog een stapje hoger voor mijn gevoel. Neem Reggie Baay, een Indische schrijver, hij verzint een fantastisch verhaal waarin hij van alles laat gebeuren, maar altijd tegen een achtergrond van wat hij te vertellen heeft, terwijl ik alleen maar vertel wat ik wil vertellen. Van hem is de stelling dat alle indo’s in Nederland een *njai* als voormoeder hebben. Het besef dat onze wortels in Indonesië liggen, bij de Indonesische vrouwen, is een mooie gedachte.”

De *njai* waren Indonesische vrouwen met wie ongetrouwde Nederlandse mannen samenleefden in Indië. Ernst Jansz: “In mijn laatste boek voer ik mijn vader op. Ik heb ineens ontdekt welke rol hij speelde in het verzet. Hij was in 1933 al naar Nederland gekomen. Hij was achttien jaar, een paar maanden na zijn aankomst richtte hij een vereniging op voor de indo-jeugd in Nederland met als doel: een toekomst in Indonesië. Daar horen wij thuis, daar liggen onze wortels, we zijn een kind van Indonesia.

“Mijn vader zei: we moeten samen met de Indonesiërs het oude huis afbreken en het nieuwe huis opbouwen. Dan hebben wij recht op een kamer in dat nieuwe huis. Dat was zijn overtuiging. Politiek heeft hij daar enorm zijn best voor gedaan en dat is dus mislukt. Dat aspect is nooit naar voren gekomen. Daarom ben ik blij dat ik heb ontdekt dat hij zich daar zo mee bezighield.

“Met dit boek hinkte ik op twee gedachten: ik wilde de liefdesgeschiedenis van mijn ouders beschrijven, maar ik wilde ook graag de politieke rol van mijn vader belichten. Ik vertel het liefdesverhaal afgezet tegen de politiek van die tijd, de oorlog, de onafhankelijkheidsstrijd en de rol die mijn vader daarin hoopte te kunnen spelen.

Ernst Jansz

FOTO ARIE KIEVIT / ANP

“Het is mislukt doordat de indo’s leunden op het gezag van de Hollanders. Na de Japanse bezetting wilden alle indo’s die geïnterneerd waren geweest door de Japanners of vreselijk geleden hadden als ze niet geïnterneerd waren geweest, dat het Nederlandse gezag terugkwam, want dan konden ze het oude leventje oppakken. De Indonesiërs daarentegen wilden natuurlijk niet dat de Nederlanders terugkwamen als kolonisator. Zij beschouwden de indo’s als landverraders omdat ze heulden met de bezetter.

“Mijn vader heeft het Indo-Comité Vrij Indonesië opgericht in de hoop dat er een politieke basis zou ontstaan tot samenwerking met de Indonesiërs. Hij had in de oorlog als een van de weinige indo’s

de leiding over zijn eigen verzetsgroepen. Hij wilde dat die gingen samenwerken met de Indonesische verzetsgroepen, studenten die al voor de oorlog het beeld van een vrij Indonesië in hun hoofd hadden. Na de oorlog zouden indo’s en Indonesiërs samenwerken voor de vrijheid van Indonesië. Daar is niets van terechtgekomen.”

Jij bent van 1948, is er bij jullie thuis ooit sprake van geweest dat jullie zouden terugkeren naar Indonesië?

“Nee, nooit. Ik denk dat mijn vader gedesillusioneerde was geraakt. Zijn droom was dat de indo’s in Indonesië thuis zouden zijn met hun eigen cultuur, in werkelijkheid vluchtten 300.000 indo’s naar Nederland. Dat Indonesiërs en indo’s

elkaar te lijf gingen, dat moet een zware dobber voor hem zijn geweest. Eigenlijk werd er nooit gesproken over Indonesië, niet dat ik me herinner. Wat ik me van thuis wel herinner is dat we bijna elke zondag joodse en Indische mensen in huis hadden. Er werd muziek gemaakt. Mijn vader speelde gitaar, mijn moeder ukelele, ze zongen Amerikaanse evergreens maar ook Maleise en Indische liedjes. De heimwee uitte zich op die manier. Ik was natuurlijk maar een kind, maar ik herinner me niet dat er over Indonesië werd gesproken. Ik denk dat het voor mijn vader een gesloten boek was.

“Ik zou het hem willen vragen, maar dat gaat niet meer. Hij overleed toen ik zeventien was. Vanaf dat moment raakte ik mijn doel in het leven kwijt. Ik had vanaf mijn negende, toen mijn vader last kreeg van het concentratiekampsyndroom, de rol hem emotioneel te beschermen. Ik heb na zijn dood twee jaar als een zombie rondgelopen. Tot ik in de muziek terecht kwam.”

Niet helemaal toevallig.

“Nee, dat klopt. Ik ben opgegroeid met muziek. Muziek is voor mij altijd een vanzelfsprekende levenspartner geweest, ook al toen ik een kindje was. Op de lagere school hadden we een juffrouw die veel met ons zong, en ik zong altijd de tweede stem. Op een dag zei ze: ‘Ernst, nou moet je maar eens gewoon met ons meezingen, hoor.’ Dat kon ik niet, ik kon alleen de tweede stem zingen. Hoe dat kwam? Mijn ouders zongen tweestemmig, ik denk dat ik altijd met een van hen meezong. Ook later, in CCC, zong ik altijd de tweede of derde stem. Eigenlijk ben ik pas in Doe Maar de eerste stem gaan zingen. En daar had ik moeite mee, ja, haha.

“Nadat mijn vader was overleden en mijn rol wegviel, was ik nergens thuis. Tot het moment dat we met de band een muziekcommune stichtten. Ik voelde me voor het eerst weer thuis. Hier. In Neerkant. Meer dan vijftig jaar geleden. De band, de muziek... daar heb ik alles aan te danken.”

***

Ernst Jansz (Amsterdam, 24 mei 1948) is muzikant en schrijver. Hij speelde in CCC en Doe Maar en debuteerde als schrijver met *Gideon's droom* (1983). Hij vertaalde teksten van Bob Dylan die verschenen als boek en cd *Dromen van Johanna* (2010). Eind vorig jaar publiceerde hij boek en cd *Een liefdeslied*.

Promotiefoto van CCC Inc. met Ernst Jansz als derde van rechts.

Ernst Jansz (rechts) op een promotiefoto van Doe Maar.

Mae, kleinkind van Kees, schrijft haiku's op bestelling (rechts), links drukte op de koopjesmarkt en in het midden declameert Jan Boerstael.

FOTO'S REINDER STORM

Het carnaval marcheerte de literatuur binnen

Op 22 december nam uitgever C.J. (Kees) Aarts afscheid van zijn firma, en lezers namen afscheid van de uitgever. Met voor een habbekrats aangeschafte kleinoden verlieten ze het Torpedo Theater, waar was gedeclameerd, gemusiceerd, gedronken en gezongen. Niet gedanst, daarvoor was het theater te vol. Ook Sjoerd Kuyper haalde herinneringen op.

door **SJOERD KUYPER**

Mijn eerste bundel bij Uitgeverij C.J. Aarts heette *Mooie gedichten* en verscheen in 1973. Ik was eenentwintig. Het boekje werd meteen gerecenseerd. In *Propria Cures*, mijn lijfblad in die dagen. Henk Spaan schreef: 'Wil Aarts een echte uitgever worden, dan zal hij die Kuyper razendsnel uit zijn fonds moeten trappen anders wordt het nooit wat.' Een warm welkom in de letteren is iets anders, maar de quote zetten we natuurlijk meteen achter op de tweede druk. Het leuke is, Spaan had gelijk: ik paste niet in het fonds van C.J. Aarts. Maar, vond ik en vind ik... ik paste allejezus goed in het bonte gezelschap dat Kees om zich heen had verzameld. Net als in de Gouden Eeuw stond Amsterdam in bloei, en net als in de Gouden Eeuw was dat te danken aan de talloze immigranten die zich in de stad vestigden en haar een adrenalinestoot van jewel-

ste gaven. In de jaren zestig van de vorige eeuw, de tijd waarover ik het heb, waren het geen economische vluchtelingen, geen religieus bedreigden, maar culturele, ja spirituele gelukzoekers. Ze kwamen uit onvruchtbare streken en steden als Brabant en Groningen, Enschede, Winterswijk. Ze streken in Amsterdam neer en begonnen meteen Nederlands te studeren. Ik was een paar jaar jonger dan zij, kwam later naar Amsterdam, vanuit West-Friesland, spiritueel gezien ook niet de vruchtbaarste aarde, en koos een andere studie. Zo was ik niet aanwezig bij het ontstaan van wat we toch rustig de Renaissance der Rederijders mogen noemen. In de positieve betekenis van het woord.

Hoe kwam ik dan toch bij dat gilde terecht, in hun kamer? Voor wie het wil weten, is dat een goede vraag. Ik was uitgever, met een aantal vrienden dreef ik de Fizz-Subvers Press. Wij publiceerden boekjes met gedichten van onszelf, maar ook met vertalingen van dadaïsten en surrealisten als Tzara en Huelsenbeck en Artaud en werk van mannen als Bert Schierbeek en Sybren Polet. Een groter verschil dan dat tussen de fondsen van C.J. Aarts en Fizz-Subvers is in de literatuurgeschiedenis zelden waargenomen. Toch kwam er op een dag bij ons een bestelling binnen van ene Aarts. Wij waren in vergadering bijeen op de boot van Hans van Weely, in de Keizersgracht, Aarts woonde op Singel nummer zoveel, en om portokosten uit te sparen besloten we de boekjes te gaan brengen.

Zo begon het zinderende feest waarvoor ik hier mijn dankbaarheid uitspreek. God, wat heb ik gelachen, met Kees en zijn dichters

en zijn vormgevers en drukkers en iedereen die eromheen zwierde. Het was alsof het carnaval de literatuur binnen was gemarcheerd. Er werd gezongen, er werd geroddeld, men sprong op tafel om gedichten van Reve te declameren, er werden plannen gesmeed om de gevestigde literaire orde loeren te draaien. Bij de Fizz-Subvers Press beluisterden wij alle symfonieën van Bruckner in de juiste volgorde en probeerden met verbeterde koppen juist toe te treden tot de gevestigde literaire orde.

Niets van dat al bij C.J. Aarts, die inmiddels verhuisd was naar een appartement aan de Leidsegracht waar hij nog meer boeken en vrienden kwijt kon. En lege theedoosjes. Er werden briljante gesprekken gevoerd die ik mij niet herinner, vanwege bier. Maar als we niet hadden gedronken, waren de gesprekken niet briljant geweest en was ik ze ook vergeten. Het moet uit de hoogte of uit de diepte. Kees dronk niet mee – hij zou alles nog moeten weten. Laten we hopen, lieve vrienden van weleer, dat dat niet zo is.

Het verleden besluit mij de laatste tijd van alle kanten. Vrienden uit mijn vroege jeugd schrijven mij opeens brieven, zelf probeer ik steeds vaker te schrijven over mijn puberteit, en... hier sta ik te vertellen over mijn jaren bij Uitgeverij C.J. Aarts – het derde stadium in mijn ontwikkeling. Dat van pop, zeg maar. Na ei en rups. Dat je kon lachen om de literatuur die ik twintig jaar zo serieus had genomen, dat je er grappen mee uit kon halen, en ook: dat je de dingen misschien mooier kon zeggen als je het heel eenvoudig deed, soms

zelfs op rijm, dat leerde ik bij Kees, van mannen als Wilmink en Dorrestijn. Ik denk dat ik, als ik hen niet had ontmoet, geen kinderboeken was gaan schrijven. Zo belangrijk is die periode voor mij geweest, ook al heeft die hooguit twee jaar mogen duren. Daarna klapwakte ik, als zovelen van ons, op sterke vleugels terug naar het land vanwaar ik kwam. Vervuld van dankbaarheid die ik tot de dag van vandaag nooit heb uitgesproken.

En waar ik je ook dankbaar voor ben, Kees: dat ik door jou Johan heb leren kennen. Johan Diepstraten. Een van de dierbaarste vrienden die ik ooit had. Ons Johan. Je hoeft zijn naam maar uit te spreken en je hoort hem lachen. Hij strooide geluk om zich heen zoals een ander duiven voert. Dus laten wij lachen als we aan hem denken, en laten we lachen als we aan onze andere doden denken. Dat kunnen we inmiddels, dat hebben we geleerd. Niets gaat verloren als wij dat niet willen. Ik heb daar ooit een gedichtje over geschreven, een heel eenvoudig gedichtje – volgens mij zou het heel goed hebben gepast in het fonds van C.J. Aarts:

*Ik heb een oude klok vol tijd,
vol tijd die is geweest.
Die tijd, die ben ik kwijt,
die is voorgoed voorbij.
O nee! Die is voorgoed van mij.
Want die heb ik beleefd.*

Met C.J. Aarts en Kees.

Die laatste zin staat er meestal niet bij. Maar vandaag wel. Dank je, Kees, voor die tijd.

Een jaar vol tekstueel misbruik

Ja, het is al 2025, maar hoe gaan die dingen: de hoop sterft als laatste. Hoop op... ja, op wat eigenlijk? Op een enkel woord, een wending die 2024 valreepsgewijs zou opfleuren. Maar ook de taal, onze gebrekkige taal, bleef vijftig tinten grijs – grauwe afspiegeling van het menselijk tekort.

door **JOOST SWANBORN, TAALDOKTER**

2024. Jaar van het plofkind op z'n fatsoenlijke. Van nooit helder gedefinieerde Grote Begrippen: 'extreemlinks', 'radicaalrechts', 'vrijheid', 'onze manier van leven'. Van 'onveiligheid' en 'pijn', en dus van 'verbinding' en 'heling'. Van de niet te vermijden verhalen: het medieuze leed dat storytelling heet. Van hallucinante discussies over 'dekolonisatie van het curriculum' en 'polariserende omgangsvormen'.

2024 was het jaar van de abjecte lulkoek én een viering van talige lelijkheid: 'sneuevelbereidheid', 'radicaal snijden in het ambtenarenapparaat'. 'Polarisatie' werd woord van het jaar. Dat veronderstelt enige vorm van contact, maar in werkelijkheid schoten we met astronomische snelheid doelloos door een uitdijend universum van taalellende: de 'kinderbloeddrinkende pedoelite'-schelders.

Enfin. We zijn een jaar verder: gesensibiliseerd, maar slechts beperkt belastbaar. Afscheid van 2024, jaar waarin

- we dingen riepen waarvan we riepen dat we ze niet mochten roepen, en dat 'dingen benoemen' noemden
- de fraaiste vacature er een was voor een 'interpersoonlijk sensitieve medekartrekker van een toekomstbestendige organisatie'
- we 'onbegrepen gedrag vertoonden' en 'geweld lieten zien', in die medicaliserende terminologie die elke dader tot slachtoffer van onuitbare instincten maakt
- we van crisis naar crisis gingen – waarbij aangekend dat een crisis pas een crisis is als de mensen de crisis ervaren als een crisis – de crisisbeleving, als het ware
- chatbots die niet kunnen schrijven doorbraken bij een publiek dat niet kan lezen
- 'problemen' plaatsmaakten voor 'ongemak'
- het woord jodenstreek 1730 Google-treffers opleverde, jezuïetenstreek 599, en moslimstreek uitsluitend verwees naar geografische regio's
- de ophef over voorlezing van gedichten door de Kamervoorzitter een twijfelachtig verlangen blootlegde naar het alleenrecht op het lezen van gedichten
- politici uitspraken niet langer ontkenden met 'Ik heb daar geen actieve herinnering aan', maar met 'Dat is zó niet wie ik ben'
- het functioneel analfabetisme onder schoolverlaters recht evenredig toenam met het gebruik van woorden als inclusiviteit, misogynie en intersectionaliteit
- beweerd werd dat de focus op rekenen en taal de kansongelijkheid in het onderwijs zou vergroten
- docenten definitief verwerden tot studentreisbegeleiders

- de discussie over de term 'tot slaaf gemaakte' een hoogtepunt bereikte toen kon worden opgetekend 'voormalig tot slaaf gemaakten', en ergens in het najaar zelfs 'als slaafgemaakte geboren'
- mensen 'antisemitische gevoelens' hadden, als betrof het een seksuele aberratie
- nieuwe spreekwoorden werden gemunt: 'het is vleesvervanger noch vis', 'de geest is wilig, maar de vleesvervanger is zwak' en 'de weg gaan van alle vleesvervangers'
- onderzoek aantoonde dat liefst 94 procent van de mensen die zeggen dat problemen 'op hun bordje liggen', vervolgens binnen drie zinnen de term 'behopbaar' gebruikt
- de term 'halalvreter' zijn plek vond binnen de oer-Hollandse traditie van pepermunt- en ouwlvreters
- het regeringsmotto, nadat er was gepleit voor 'Spruitjes, Bewaarkool en Cichorei' en 'Opel Kadett, Pitbull en Gordijnen Open', tóch 'Hoop, Lef en Trots' werd
- 'links' klaagde dat het werd gedehumaniseerd, 'rechts' dat het werd gedemoniseerd
- iedere zichzelf respecterende ondernemer, al dan niet in het influence-spectrum, een 'academy' (*ekkehdemmie*) begon
- 'vaardigheid' werd vervangen door 'geletterdheid': we zijn sociaal en communicatief geletterd
- elke politicus minstens drie keer in het openbaar zei: 'Dat heeft me diep geraakt'
- de grote vraag van onze tijd eloquent werd verwoord door de politiek laaier van het CDA, Henri Bontenbal: "Zaain waai beraaid om te vechten tegen een onzichtbare vaaierend?"

Het was, kortom, weer een jaar vol tekstueel misbruik. Uw Taaldokter gaat met gezonde tegezin voorwaarts in 2025, jaar waarin

- een opgave weer gewoon een taak wordt, en proactief initiatiefrijk
- we lieden 'die de macht aan het volk willen geven' wantrouwen – vooral als ze die macht willen teruggeven, implicerend dat het volk die ooit had

- we niet meer bagatelliserend spreken van uur-tjes, minuutjes en jaartjes, maar weer gewoon van uren, minuten en jaren
- we 'kwetsbaar' niet meer 'sterk' noemen, want dat is het niet – het woord zegt het al
- we stoppen met 'de beste versie van jezelf worden', en het gewoon doen met die ene versie
- we iedereen wantrouwen die 'bijplussen', 'stappen zetten' en 'aan de slag gaan met' zegt
- volwassen mannen geen 'strakjes' meer zeggen
- mensen geen presentatie meer beginnen met de woorden dat ze hun luisteraar gaan meeneemen
- we weer wat vaker vovsvoeren
- politici niet langer minzaam refereren aan 'de heer...' als ze 'deze luhannes hier' bedoelen
- het afgelopen is met mensonterende beeldspraak als 'geld ophoesten', 'keutels intrekken', 'zich het snot voor de ogen werken', 'z'n stinkende best doen' en 'ergens op leeglopen'
- de partij *Het spijt me* hoge ogen gooit bij de tussentijdse verkiezingen
- we de puntkomma in ere herstellen, hét leesteken voor fijnproevers, de koningin der interpunctie

Ik zou zeggen: gaat u gerust op klantreis, neem lekker plaats aan een dialoogtafel, of kruip gewoon met uw strategische partner terug in bed, als dat tenminste niet onder de decupré zit, creëer waarde, vier diversiteit – als u de rechtsstatelijkheid maar in het oog houdt. Of ga gewoon op het separate zwevende toilet zitten denken over uw waardegedreven strategie. Om met onze minister-president te spreken: "Ik denk dat men zeg maar aan het zoeken is naar eh wat gebeurt er precies. Natuurlijk is er toch ook wel, laat ik 't zo zeggen, eh... sprake van vraagtekens. Wat je tegelijkertijd ziet is dat er met elkaar dus misschien wel zeg maar echt wordt opgeroepen van eh... kijk uit." Op een kraakhelder 2025!

'Ik denk dat men zeg maar aan het zoeken is naar eh wat gebeurt er precies. Natuurlijk is er toch ook wel, laat ik 't zo zeggen, eh... sprake van vraagtekens'

FOTO MARTIJN BEEKMAN/MINISTERIE VAN ALGEMENE ZAKEN

Peter Pontiac vernieuwde de stripcultuur

Toen Peter Pontiac in januari 2015 overleed, werkte hij aan het boek *Styx, of: de zesplankenkoorts*, waarin hij in veertien aktes de dood ‘bezong’. Het boek zou niet volledig afkomen, een treffende afloop voor een man die zijn tekeningen zo door en door tot in de perfectie wilde tekenen dat deadlines een voortdurend probleem waren. Onlangs verscheen de biografie *Peter Pontiac, het turbulente leven van een gedreven tekenaar* door Jeroen Thijssen. Pontiac, in 1952 in Beverwijk geboren als Peter Pollmann, tekende van jongs af aan. Hij groeide op in een gezin waarvan de vader in de oorlog de kant van de Duitse bezetter had gekozen en als oorlogsverslaggever mee was gegaan naar het front, tot ver in Rusland. Toen hij daar gewond raakte, dook hij onder in Den Haag. Na de oorlog gaf hij zichzelf aan en kreeg hij een gevangenisstraf van vier jaar. Daarna begon voor het gezin Pollmann een leven dat werd beheerst door angst voor de vader, die naast een carrière als tekstleverancier voor damesbladen zijn frustraties wegdronk en vervolgens thuis volkomen onhandelbaar was. Peter, die een beetje aanlumelde en tekende, werd al jong uit huis gezet. Hij begon een jaren-

lange zwerftocht langs logeeradressen en kraakpanden, waar hij in de vrolijke jaren zeventig al snel van blowen overstapte op zwaardere drugs, iets wat lange tijd, naast het altijd en voortdurende tekenen, zijn leven beheerste. Zijn eerste ‘succes’ waren de omslagen van de bekende songbooks, illegaal gestencilde uitgaven met teksten van Lou Reed, Bob Dylan en anderen, en vervolgens de ‘witte’ elpee-hoezen, die verkocht werden buiten medeweten (en meedelen) van de artiesten. Zijn talent viel op en hij maakte carrière in de vele Nederlandse underground-blaadjes die verschenen in navolging van de Amerikaanse; zijn tekenstijl werd onder meer beïnvloed door Robert Crumb, Basil Wolverton. Het waren anarchistische blaadjes, waarbij met alle wetten op het gebied van onderwerp, moraal, seks en striptekenen werd gespot. Dat zette hem op het spoor van wat levenslang zijn handelsmerk zou worden: zeer gedetailleerde zwart-wittekeningen, vol kleine grapjes (‘historische research: Dirck Duym’), verwijzingen en met teksten die door hem in kapitalen handgeletterd werden. Het onderwerp was eigenlijk altijd het getroubleerde leven van Pontiac zelf, zijn worsteling met drugs, dood, relaties, en zijn jeugd.

Dat mondde uit in zijn meesterwerk *Kraut*, een brief aan zijn verdwenen vader, die op Curaçao waarschijnlijk in zee was verdrinken – het bewijs daarvoor is nooit geleverd. In deze uitvoerige brief, een ‘biografiek’ volgens de tekenaar, probeert Pontiac zijn vader te begrijpen door diens verleden zo nauwgezet mogelijk te reconstrueren aan de hand van teksten, geschriften, foto’s en ander materiaal dat zijn vader achterliet. De verklaring van de biograaf is dat Pontiac altijd maar op zoek was naar erkenning, omdat zijn vader hem die nooit had gegeven. Dat kennen we van meer kunstenaars die een brief aan hun vader schreven.

In de biografie van Jeroen Thijssen wordt het leven van Pontiac telkens gekoppeld aan een periode in zijn werk. Hoewel dat als ordening overzicht suggereert, lopen de tijdlijnen in de verschillende hoofdstukken door elkaar – Hé, daar is Willem de Ridder weer –, ook al omdat alles in het leven van Pontiac door elkaar liep. Uiteraard was voor de biograaf veel werk van Pontiac beschikbaar, dat op voorbeeldige wijze de tekst illustreert. Daarnaast geeft het boek een mooie inkijk in het ontstaan van een nieuwe stripsubcultuur in Nederland en een herken-

baar beeld van de jaren zeventig en tachtig, toen het ene na het andere ‘subversieve’ blaadje verscheen. Die cultuur bracht ook met zich mee dat Pontiac een levenslange afkeer had van commerciële opdrachten, ook al raakte hem dat hard in de portemonnee. Wat prettig is, is dat het boek geen wetenschappelijke pretenties heeft. Het is soepel geschreven zonder voortdurende bronvermelding of een notenapparaat. Al zou een namenregister met een kleine toelichting soms wel handig zijn. Peter Pontiac, bewonderd door vakgenoten, wist nooit door te breken tot het grotere publiek, deels vanwege zijn thematiek en deels door zijn wens om alleen in zijn werk zichtbaar te blijven. Deze biografie over hem verdient het om naast het werk ook de man eens in het licht te zetten.

ANTHON FASEL

Jeroen Thijssen: *Peter Pontiac, het turbulente leven van een gedreven tekenaar* NwA’dam, € 29,99

Scherven van een idylle, gelijmd door muziek

Oorlogen bestaan grotendeels uit humanitaire rampen en persoonlijke drama’s; de heroïek van het slagveld is veelal een mythe. *Hartenkoningin* van de Japanse romancier Akira Mizubayashi levert daarvan een ontluisterende getuigenis. Altviolist Jun Mizukami en serveerster Anna worden eind jaar dertig in Parijs verliefd op elkaar. Maar Jun moet terug naar Japan, zijn dienstplicht voor de ‘goddelijke’ keizer vervullen en voorkomen dat zijn ouders problemen krijgen als hij niet terugkeert. Wrede tijden. Niet minder wreed zijn de krijgstaferelen waarmee de roman inzet: ‘Alles is zwart, alles is stil. Maar plotseling komt het bebloede hoofd van een man tevoorschijn, zijn zwarte haar nat van het zweet. Het valt in de kuil.’ Jun zal Anna nooit terugzien. Zij sterft na de geboorte van hun dochtertje Agnes, en hij sticht uiteindelijk een gezin in Japan, waaruit eveneens een kind geboren wordt. Jaren nadien ontmoeten de kleinkinderen van Jun – Mizuné,

dochter van Agnes, en Oto, de Japanse kleinzoon van Jun – elkaar in Parijs. Mizuné is als altvioliste verbonden aan het Orchestre de Paris en Oto is een gelauwerd schrijver, een bijzonder getalenteerde man. Hij heeft in enkele jaren Frans geleerd en schrijft, net als Akira Mizubayashi zelf, in die taal. Zijn jongste roman blijkt elementen van Mizunés Japans-Franse achtergrond te weerspiegelen, wat haar doet besluiten contact met hem te zoeken. Tijdens een eerste kennismaking ontdekken ze dan dat Jun hun beider grootvader is. Toevallig. Maar geloofwaardig verteld. In begaafdheid doet Mizuné niet onder voor Oto. Aan het einde van het boek wordt het oorlogsgeweld waarmee grootvader Jun te maken heeft gehad op indrukwekkende wijze verbeeld met een uitvoering van de *Achtste Symfonie* van Sjos-takovitsj. Mizuné speelt virtuoos, terwijl haar ‘halfneef’ gebiologeerd toekijkt: ‘Oto’s ogen zijn niet alleen gericht op haar rechterarm terwijl ze vinnig haar strijkstok hanteert, maar ook op haar lichaam, dat als van nature vooroverbuigt

Akira Mizubayashi

wanneer haar instrument lage tonen produceert.’ We zien hier een proeve van Mizubayashi’s vaak trefzekere stijl, al is er iets vreemds aan de hand met zijn proza. Tegenover krachtige evocaties staan scènes die soms kinderlijk, soms sentimenteel aandoen, zoals: ‘Een glimlach vermengt zich met haar tranen’, of: ‘Zwijgend kijken ze elkaar diep in de ogen en omhelzen elkaar dan.’ Of dat in de Franse brontekst ook zo overkomt, valt aan de vertaling natuurlijk niet te zien. Het kan nog liggen aan een Japanse manier van denken die de ‘vertelstem’ in het verhaal beïnvloedt. Of aan het Nederlands, dat overi-

gens vlot leest, nergens hapert. *Hartenkoningin* werkt als een meeslepend muziekstuk naar een klinkend, sprookjesachtig einde toe. Mizuné en Oto herstellen de afgebroken idylle tussen Jun en Anna. Dat gebeurt aan de hand van de dagboekjes van hun grootouders én van de twee helften van een foto uit 1939 waar Jun en Anna samen op staan. De twee geliefden hadden elkaar beloofd die ooit zelf weer samen te voegen, maar van een weerzien is het zoals gezegd nooit gekomen. In een oorlog sneuvelen niet alleen soldaten. Wat niet wegneemt dat er scherven bestaan die je met muziek en literatuur kunt lijmen.

PAUL GELLINGS

Akira Mizubayashi: *Hartenkoningin* Vertaling: Hans E. van Riemsdijk Tzara, € 25,99

Hefdig gevoelde afwezigheid van een geliefde

Een van de meest mysterieuze Curaçaose schrijfsters is Oda Blinder (1918-1969). Ze heeft haar eiland nooit verlaten en woonde haar hele leven in het ouderlijk huis. Heel lang wist (vrijwel) niemand wie er achter het pseudoniem Oda Blinder schuilging. Dat is Yolande Corsen, het tweede kind van zes in een rooms-katholiek gezin. Haar ouders komen uit beroemde Curaçaose families: Palm en Corsen. Blinders interesse in poëzie is wellicht genetisch verklaarbaar: grootvader Joseph Sickman Corsen is de maker van een van de bekendste Papiamentse gedichten van Curaçao, *Atardi* (1905). Onlangs zijn 35 onbekende, door Blinder zelf voorgelezen gedichten op een cassette uit 1968 ontdekt, die nu zijn gebundeld onder de titel *Curaçao bij nacht*. Oda Blinder werkte in het geheim aan haar meestal korte gedichten en op poëzie gelijkend proza. Op een enkeling na wist niemand ervan, zelfs haar eveneens dichtende broer Charles niet.

Oda Blinder

Ze debuteerde in het Curaçaose literaire blad *De Stoep* in 1944. In dit tijdschrift kon zij haar stem laten horen. Drijvende kracht achter *De Stoep* was de gerenommeerde arts en kunstenaar Chris Engels. Een jaar voor Blinders overlijden verscheen haar eerste bundel

en postuum nog een tweede, die in 1981 samen zijn uitgegeven onder de titel *Verzamelde stilte*, bezorgd door Chris Engels. In zijn nawoord onthult hij dat hij Oda Blinder haar schuilnaam gaf: ‘Zij was nog redelijk jong. Haar ouders woonden in een buurt waar men elkaar op de vingers keek. [...] In deze omgeving van de kleine plaats, waar zich overigens nooit iets afspeelde anders dan het vechten van honden en begrafenissen, zouden haar hevige uitingen voor wie konden lezen, onder haar eigen naam, door haar vader en moeder wat vreemd zijn aangekeken.’ De rol die Engels in Blinders leven speelde, is altijd wat raadselachtig gebleven.

Blinders poëzie is indringend, zinnelijk, zintuiglijk. Het overheersende thema is de heftig gevoelde en lichamelijke beleefde afwezigheid van de geliefde, gekoppeld aan de onontkoombaarheid daarvan. Geen bedachte heimzinnigheid, maar haar (dagelijkse) realiteit. Uit haar gedicht *Passie*: ‘Hij was de schepper van mijn zinnen,/ hij schetste drif-

ten op mijn mond/ zijn dorst, in een roekeloos ontginnen./ gaf vergif te/ drinken aan mijn open wond.’ Blinder heeft niet de aandacht gekregen die ze verdient, ‘terwijl ze toch de allereerste vrouwelijke stem was binnen de Antilliaans/Curaçaose poëzie’, aldus kenner van de Antilliaanse literatuur Klaas de Groot. De Groot is de bezorger en samensteller van *Curaçao bij nacht*: ‘In de natgekuste nachten/ ligt gekist/ mijn fantasie./ een gesloten/ etui/ vol lome gedachten.’ Via een QR-code in het boek zijn de door Oda Blinder voorgelezen gedichten te beluisteren.

KO VAN GEEMERT

Oda Blinder: *Curaçao bij nacht* In de Knipscheer, € 24,50

Het wordt een klassiek topjaar

2025 wordt een bijzonder jaar voor de klassieke muziek. Het Concertgebouworkest sluit onder leiding van Riccardo Chailly op 6, 7 en 9 februari de imposante *Bruckner* ter gelegenheid van zijn tweehonderdste geboortedag af met de door de componist onvoltooid *Negende symfonie*. Ze nemen de laatste, door onder anderen J.A. Philips voltooide versie uit 2021-'22: na drie vaak sombere delen klinkt eindelijk verlossing.

De vijfde sterfdag van componist en dirigent Reinbert de Leeuw wordt vanaf 14 februari herdacht met concerten door het Nederlands Kamerkoor en Asko/Schönberg onder leiding van Barbara Hannigan, wereldberoemd als sopraan én dirigent. Op het programma staan *Via Crucis* van Liszt en *Jetzt immer Schnee* van Sofia Goebaidoelina, waarvan de wereldpremière werd geleid door De Leeuw. Peter Dijkstra leidt na de uitvoering in het Amsterdamse Muziekgebouw aan 't IJ de vervolgcconcerten in Den Bosch, Enschede, Utrecht, Rotterdam, Arnhem, Brussel en Den Haag.

Amsterdam viert van 9 t/m 18

Barbara Hannigan
FOTO BARBARAHANNIGAN.COM

mei met het derde Mahler Festival de historische band met de destijds elders vaak verguisde componist, die hier door Willem Mengelberg werd binnengehaald en al snel in Nederland zijn tweede vaderland zag. Op het programma staan alle symfonieën van Mahler en al zijn liederen, uitgevoerd door jonge zangers. Optredende orkesten: het KCO, het Budapest Festival Orchestra, het Japanse NHK Symphony Orchestra en de Berliner Philharmoniker. Dirigenten: Klaus Mäkelä (onder meer in de monumentale *Achtste symfonie*),

Femke Halsema in Gogh's Zondag.

Iván Fischer, Fabio Luisi, Jaap van Zweden, Kirill Petrenko en Daniel Barenboim met de onvoltooid *Tiende symfonie* en *Das Lied von der Erde*.

Het Holland Festival biedt *Boris Godoenov*, een nieuwe productie van de opera van Modest Moessorgski door de Nationale Opera en het Concertgebouworkest over een *fake* tsaar en een machthebber die in zijn waanzin in de 'Tijd der troebelen' (1604-1613) het Russische volk in het verderf stortten. Dirigent van de lange versie, met proloog en vier bedrijven, is Vasily Petrenko.

KASPER JANSEN

Scherpe vragen van Theo aan Femke

De Nederlandse rechtsstaat, daar gelooft toch niemand in? Er heerst hier een totale rechteloosheid op straat! Theo van Gogh riep het uit toen hij, bijna 25 jaar geleden, Femke Halsema interviewde. Een jaar lang had hij het interviewprogramma *Gogh's Zondag*, op de commerciële zender Yorin (2000-2006, onderdeel van RTL). Op internet zijn de afleveringen te zien met de vele politici en mensen uit de cultuur die hij aan tafel wist te krijgen. Het geanimeerde debat met Halsema is een hoogtepunt.

De doorrookte vragensteller (43) leunt voorover op het tafeltje en vuurt scherpe vragen op haar af. Het frisse GroenLinks Kamerlid (31) glimlacht hem toe en reageert weloverwogen op wat ze toefte tegenover hem. Bestaat de multiculturele samenleving? (Ja, maar functioneert niet goed). Zou ze verliefd kunnen worden op

een VVD'er? (Nee, staat heel anders in het leven.)

Van Gogh begint over een toneelstuk in Rotterdam: vanwege bezwaren van Marokkaanse Nederlanders besloten de acteurs het stuk niet op te voeren. "Dan moet jij toch in de Kamer opkomen voor mijn vrijheid van meningsuiting!" De latere burgemeester zet rustig en vastberaden de kern van de rechtstaat uiteen. "Het stuk is niet verboden. En de vrijheid van meningsuiting is ook niet absoluut, er is altijd spanning met grondrechten als die van de persoonlijke levenssfeer, godsdienstvrijheid en verbod van discriminatie. Juist tezamen creëren die de vrije ruimte."

Van Gogh: "Heb ik het recht om te verklaren dat Allah een oplichter is?" Halsema: "Dan zou je niet door de rechter teruggefloten moeten worden." Van Gogh: "Dan worden mensen wel gekwetst." Halsema: "Ze moeten je daarvan met goede argumenten overtuigen."

Ruim drie jaar later werd hij mede door zijn islam/moslimkritiek in Amsterdam vermoord, en bijna 25 jaar later is zij als burgemeester van die stad een knappe arbiter van de rechtsstaat.

LINUS HESSELINK

Gogh's Zondag, Yorin 2000-2001 (24min.); <https://ap.lc/amFml>, of zoek op YouTube met 'Gogh's Zondag' en 'Halsema'.

Van geleden tot heden

De omvang is bescheiden, 96 pagina's, de inhoud belangwekkend: Judith Belinfante (81), voorheen directeur van het Joods Museum en Tweede Kamerlid, beschrijft in *Uit de onderwereld*

hoe zij in 1943 in de onderduik werd geboren, en hoezeer trauma, verdriet en verlies haar leven ook na de oorlog stempelden. Haar ouders scheidden in de jaren vijftig, daar haar vader de 'beeldschone eenzaamheid' van zijn depressieve vrouw niet verdragen kon, waarna de laatste zelfmoord pleegde. Vader hertrouwt, de dochter 'kan niet wachten op de troost die nooit zal komen', en begrijpt dat zij de gedachtenis zelf zal moeten onderhouden.

Uit die onderwereld die haar jeugd heeft gevormd, komt zij tevoorschijn als de gepensioneerde die het moment bereikt om het verleden te laten rusten. Er is al wel geschreven over dit bijzondere document, maar dan viel de nadruk op de beladen historie erachter. Er is echter nóg een reden om dit kleinood niet te veronachtzamen: de omgang van Judith Belinfante met de taal. Haar persoonlijkste ervaringen vertelt ze in de derde persoon ('het meisje'), en soms ook laveert ze tussen geschiedenisles en gebed, proza en prozagedicht. Dit tasten om zich staande te kunnen houden, te midden van de droeve feiten die de auteur in kort bestek kwijt wil, wordt op deze manier ook voor de lezer voelbaar.

De nogal voor de hand liggende formulering dat ze het verleden laat rusten, vervolgt ze met: 'het werkelijk verleden geleden tijd te laten worden'; die uitdrukking treft doel door de ontroerende precisie. Pas als het verleden geleden is, kun je er afstand van nemen.

Ook in het tweede deel, *Naar de bovenwereld*, heeft ze een hele weg af te leggen alvorens een nog steeds voorzichtig woord als 'lichtpuntjes' te durven bezigen. Die weg voert langs beangstigende tafereel uit verleden en heden – meer geweld dan vrede, zoals we weten – en vermoedelijk volstaat het om slechts de termen 'Holocaust', 'genocide' en 'getto' aan te halen. Ook hier is Belinfante soms ineens origineel, bijvoorbeeld als ze het woord 'slachtoffer' eigenlijk al misplaatst noemt, aangezien dat uit de (vanouds Griekse) offerdienst afkomstig is. 'Offer? Waarvoor?' Wie zo zorgvuldig is, laat zich er niet onder krijgen.

ARJAN PETERS

Judith Belinfante: *Uit de onderwereld*/Naar de bovenwereld M10Boeken, € 18

JAN BOERSTOEL

Social media

Klopt, ik zit niet op Facebook, dat vindt iedereen, nou háást, maar vreemd, dus blijft Mark Zuckerberg mij manen en Elon Musk is af en toe gewoon in tranen, omdat ik X maar niks vind (en ik niet alleen).

Waar Instagram voor dient dat weet ik niet precies en Snapchat kan ik evenmin naar waarde schatten, ook TikTok trouwens (met die dansjes en die katten), wie wat met mij wil delen geef ik dit advies:

'Spreek met me af, kom langs, schrijf, mail of bel...' (In noodgevallen ook te appen, dat weer wel).

De 931 inwoners van Lhomme bewonen een lapje aarde van 18,3 vierkante kilometer, wat een bevolkingsdichtheid oplevert van 50,8. Rotterdamers zitten opgepropt met 3040 per vierkante kilometer. Het logo van Rotterdam is dat van een stad die in de hoogste versnelling beweegt. In het gemeentelogo van Lhomme staat een bijna tot de rand gevuld wijnglas centraal. *Du calme*, laat je niet gek maken. Geniet van het leven. En van de wijn natuurlijk.

Toch is in Lhomme één ding sneller dan in Rotterdam, en dat is het internet.

Wettelijk brood

In Rotterdam gooide KPN een jaar geleden de straat open om glasvezel te leggen, afgelopen najaar werden de oranje kabels de woningen ingetrokken en nu is het wachten op het activeren van de aansluiting. Dat duurt nog even, lees ik op MijnKPN. 'Dat is niet wat je van ons verwacht. Sorry daarvoor. Op dit moment is het erg druk. Te druk. Dat betekent dat je langer moet wachten dan we willen.'

In Lhomme prikten we eenvoudig een datum die ons uitkwam, er kwamen twee mannen van Orange met een hoogwerker die vanaf de telefoonpaal achter ons huis de glasvezelkabel naar binnen aftakten en aansloten op een kastje. We

kregen een wachtwoord en we hadden *in no time* supersnel kraakhelder internet. In de metropool Rotterdam bedraagt de snelheid zo'n 90 Mbps, in Lhomme, midden op het Franse platteland, halen we met gemak de 400.

Geldt in Rotterdam de wet van de remmende voorsprong? Alles is daar netjes weggewerkt onder de grond, je moet dus altijd graven. In Frankrijk lopen de levensaders bovenlangs, via houten of betonnen palen die om de zoveel meter in de berm van de weggetjes staan. Met vooruitziende blik werden glasvezelkabels getrokken tot aan de laatste paal van Frankrijk.

Sinds de Franse Revolutie is bij wet bepaald dat iedere *citoyen* recht heeft op dagelijks vers brood en sinds de digitale revolutie heeft zelfs de meest afgelegen wonende Fransman recht op snel internet. *Simple comme bonjour*.

Zo kan mijn vrouw vanuit ons Franse huis werken, tot conference-calls met haar Rotterdamse collega's aan toe, terwijl ik wettelijk brood haal in het dorp. Cultureel werelderfgoed ook nog – niet het dorp, maar *la baguette*. De Franse posterijen wijdden er vorig jaar een postzegel van € 1,96 aan. Het stokbrood zelf is goedkoper.

Dat supersnelle internet heeft voor ons, Rotterdammers, nog een extra voordeel: we kunnen live kijken naar de wedstrijden van Sparta. Helaas is dat dit seizoen nog geen onverdeeld genoegen. We houden de moeder met wijn uit het dorp: rood en wit, want: 'Rood-Wit is onze glorie / Rood-Wit zit ons in 't bloed.'

FRANK VAN DIJL

Dolly zet auto aan de kant

Precies een halve eeuw geleden werd *I will always love you* voor het eerst uitgebracht. Door de zangeres die het ook schreef.

Dolly Parton (1946) was de vierde van twaalf kinderen van de kleine tabakspalter Robert Lee Parton en zijn vrouw Avie Lee Owens, die een schraal bestaan leidden in de Great Smokey Mountains (Tennessee). Vanaf haar twaalfde wist ze dat ze de countrymuziek in wilde en na al wat opnames gemaakt te hebben bij een klein label, vertrok ze op haar achtentiende naar Nashville.

Daar trok ze de aandacht van de bijna twintig jaar oudere Porter Wagoner (1927-2007), die haar in 1967 toevoegde aan zijn tv-show en vaak duetten met haar zong. Verder dan dat kwam de samenwerking hoogstwaarschijnlijk niet, want een jaar eerder was Dolly getrouwd met Carl Dean, die zij in Nashville had leren kennen. Nu, na bijna zestig jaar, is ze nog steeds met hem; hij is eigenaar van een asfalteringsbedrijf en afkerig van publiciteit. Een grote behoefte aan afwisseling kan haar dus niet worden aangewreven. Maar één grote verandering vond wel plaats.

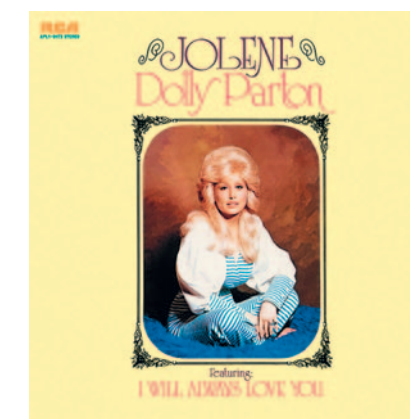
Dolly was in 1974 al zeven jaar onder de hoede van Porter Wagoner toen ze besloot dat het tijd werd om haar eigen gang te gaan. Ze wist dat Wagoner haar zag als een blijver in zijn wekelijkse tv-show, die door miljoenen kijkers bekeken werd en dat hij, na alles wat hij voor haar gedaan had, boos zou reageren op haar aankondiging te willen vertrekken. Haar oplossing: een afscheidslied getiteld *I will always love you*.

De tekst gaf eigenlijk een wat verdraaide weergave van haar voornemen, maar toen ze het voor hem zong, begreep Porter wel dat ze het hem zo makkelijk mogelijk wilde maken haar vertrek te accepteren:

Als ik bleef zou ik je alleen maar in de weg zitten, dus ik ga, maar ik weet dat ik steeds aan je zal denken en altijd van je zal houden, I will always love you

Wagoner was, vertelde Parton later, in tranen toen zij het voor hem zong en zei: "Je mag gaan. Als ik het lied mag produceren."

Die eerste opname sloeg aan en hielp Parton bij de start van haar solocarrière. Maar het grote succes kwam pas in 1992, dankzij *The*

Bodyguard. Die film gaat over een zangeres/filmster (gespeeld door Whitney Houston) en een bewaker (Kevin Costner) die haar moet beschermen tegen een stalker en ook daadwerkelijk een kogel voor haar opvangt. De liefde die tussen hen groeit, is onmogelijk, want beiden weten dat hun loopbaan en levensstijl niet te combineren zijn.

Er was behoefte aan een lied dat de film zou completeren, maar Partons song viel aanvankelijk buiten de boot, omdat Houston die zag als een countrysong.

Maar Costner overtuigde haar: "Luister er nu eens niet naar als een countrysong maar als iets wat je er zelf van zou maken." En het zinnetje *I will always love you* deed het hem.

Een hartstochtelijke kus is het afscheid tussen beiden in de film en die scène wordt begeleid door Houston's versie van *I will always love you*.

Dolly Parton vertelde later dat zij Houston's versie voor het eerst hoorde in de auto en die toen aan de kant zette, zo overdonderd was ze.

En dat is goed te begrijpen. Houston's versie is een en al passie, terwijl Partons – ook heel mooie – zang vooral lieflijk is, want dat is de essentie van haar stemgeluid.

En zo blijkt *I will always love you* een lied te zijn dat beide kanten van de liefde kan laten horen.

HANS VERVOORT

Wordt dit het jaar van de bibimbap?

Trendvoorspellers zijn de Nostradamussen van deze tijd. Het is allemaal wat vaag. Ik zocht op wat er in 2022, 2023 en 2024 werd voorspeld. In 2022: de Koreaanse keuken is in opkomst; 2023: de Koreaanse keuken wordt populair. 2024: de Koreaanse keuken doet het goed. In al die jaren werd ook beweerd dat we producten met zeewier zouden gaan eten. Maar de opzienbarende korte TikTok-hypes zagen de trendwatchers nooit aankomen. Nooit voorspelden ze de crompouce, dubaioliebol, pepernoten met pindakaassmaak, chocogurk, softijs met matchapoeder, ijs op brood, sushisandwiches, dumplings gevuld met rookworst, appelstrudel of zuurkool, burgers gemaakt van zeewier, tonijn van zeewier en spareribs van zeewier, en de kipburger met bacon, karamel en stukjes stroopwafel.

Voor 2025 werden op de website van het Nederlandse bedrijf Food Inspiration wat tipjes van de sluier opgelicht. De Koreaanse smaak, zoet en hartig tegelijkertijd, is in opkomst. Evenals de keuken van West-Afrika. Ook wordt The

Bear-omelet, die in de tv-serie *The Bear* werd gemaakt, populair. Het is een opgerolde omelet, gevuld met Boursin, bestreken met boter en zure room, en bestrooid met onionchips en bieslook. Verder gaan we bottenbouillon drinken, getrokken van dierenbotten en kruiden. Ook als ontbijt. Die oergezonde bouillon was in 2018 al heel populair in New York.

Food Inspiration publiceerde een Trend & Transitierapport voor dit jaar dat een update van de vijftig belangrijkste trends bevat en cijfers en inzichten geeft in de tien foodkanalen: hotellerie, restaurants, gastronomie, bars & cafés, catering, fastservice, leisure, on the go, delivery en food retail. Prijs van het rapport, dat ik uit krenterigheid niet ga bestellen, is 1750 euro. Wellicht halen de foodkanalen dit bedrag er dik uit als de voorspellingen uitkomen. Zoals de trend GRWM, *Get Ready With Me*. 'GRWM biedt hulp bij het vinden van de juiste routine om gewenst gedrag te vertonen.' Ik citeer: 'Er ontstaat een nieuwe routine waarin we ruimte houden voor spontaniteit en last minute diners of aangeklede borrels.'

Het verbaast mij niet dat in ons land, waar men dol is op gourmets, het Koreaanse (barbecue) restaurant het goed doet. Je kunt aan tafel zelf aanrommel met allerlei ingrediënten. Dat de klanten hun eigen eten klaarmaken is een fijn verdienmodel, het scheidt het restaurant veel personeelskosten. Het populairste gerecht heeft de vrolijke naam bibimbap. Bap is gekookte rijst, bibim is mengen. Het gerecht bestaat dus uit rijst met diverse groenten en geroosterd vlees (rund of kip), vis of tofu. Met als klapstuk een gebakken ei erop. Bibimbap doet heel erg aan de vertrouwde nasi goreng denken.

Je eet er Koreaanse kimchi bij, gefermenteerde kool met kruiden en specerijen, en Koreaanse gochujangsaus. Kimchi wordt sinds enige tijd ook door de firma Kesbeke gemaakt, je vindt het in Aziatische supermarkten. Een recept voor bibimbap:

- gekookte rijst
- naar keuze vlees, vis of tofu (geroosterd)
- zonnebloemolie
- sesamolie

Bibimbap. FOTO WIKIPEDIA

- taugé
- sesamzaadjes
- wortel
- komkommer
- courgette
- daikon (rettich/rammenas)
- paddenstoelen
- spinazie
- Romeinse sla
- bosui

Snijd de groenten in smalle repen van gelijke grootte en bak ze elk afzonderlijk in de wok, in zonnebloemolie met een klein scheutje sesamolie. Elke groente heeft een andere woktijd nodig. Schep in het midden van een diep bord of wijde kom de rijst en leg langs de rand je favoriete groenten, vlees etc. Bestrooi met kort geroosterde sesamzaadjes.

ANNE SCHEEPMAKER

TER VEILING

Een nieuw jaar, een nieuwe hobby. Champagneflescapsules verzamelen. Met de aangeboden verzameling op catawiki.com (zoekterm **320 champagne capsules**) is een solide basis te leggen en scheelt menig drankgelag. De kurken van de jaarwisseling zullen intussen wel in de glasbak zijn verdwenen, jammer dan.

Vooralsnog zijn de bezorgkosten vanuit Frankrijk hoger dan het bod van 15 euro op 10 januari. De laatste mogelijkheid tot bieden: 19 januari om 20.01 uur.

L.P.

Pareltjes

Toen we in de loop van 2016 potentiële medewerkers benaderden voor het nieuwe krantje *Argus*, was Guus Luijters een van hen. Hij wilde wel een maandelijks rubriek over Franse literatuur. Niet vertaald, nieuwe boeken. Wat er mis ging is niet te achterhalen, vermoedelijk ging het voorstel zelfs voor een elitekrantje te ver.

Niet getreurd, incidenteel ging hij meewerken. Onze fotograaf Eddy Posthuma de Boer had een expositie, zouden wij de tekst die hij bij de opening zou uitspreken

ZONDER GUUS

mogen plaatsen? Guus mailde dat hij een lijstje ter beschikking had: 'Oma/ maan/ enquête/ tot op de bodem/ Volkswagen/ concorde/ rochechouart/ barbus/ magnum/ Cartier/ Amsterdam. Tja, daar schieten we niet mee op lijkt me.' Een verslaggever noteerde de tussenliggende woordjes.

In februari 2019 een mail van Guus: 'Klein geluk per 1 maart opgeheven. Guus ongelukkig.' Hij had die rubriek al jaren in *Het Parool*, meerdere keren per week. Argumenten? Guus: "Geen argumenten, gewoon afgelopen." Al snel: "Wil jij er ieder nummer een hebben?" Bingo! We adverteerden in zijn oorspronkelijke thuishaven: 'Klein geluk kwijt? Argus!'

En sindsdien ontbrak hij nooit. Bij zijn

bijdragen stuurde hij korte kanttekeningen. Soms begrepen we iets niet. Wat doet ol in dat stukkie? Antwoord: "Ol is een tikfout voor ik, eenvoudig te maken, kijk maar op je toetsenbord." Wij: Licht het aan ons dat we de woorden 'vt op de man' niet snappen? Guus: "Dat is militaire taal uit het *Handboek soldaat*, het betekent veldtenuue."

Terzijde hadden we het even over Cox Habbema: "Als een geest dwaalde ze door de straten van Oud-Zuid, Cox, als ze me zag lichtten haar ogen heel even op, maar voor ze iets kon zeggen was het licht alweer gedoofd."

Mooie openingszin van zijn eerste *Gelukje* op deze – zijn reguliere – plek op 2 april 2019: 'Als ik aan de westkant het Centraal Station verlaat, kijk ik altijd of er iemand is die op de torenklok probeert te zien hoe laat het is.'

Zo goed bleef hij. Een enkele keer ging wel eens iets mis met zijn tekst. 'Ik schrok me het bekende hoedje.' Na een foutje: 'Waarom mij voor gek gezet als het niet nodig is. Als het toch moet doe ik het zelf wel!' Geen spoor van gewichtigdoenerij.

We bundelden *Gelukjes* over Parijs tot een mooi boekje, met foto's van zijn in 2021 overleden goede vriend Eddy Posthuma de Boer.

Zijn laatste mailtje dateert van 29 december: 'Helaas moet ik er vandaag een punt achter zetten. Het was me een genoegen. Jou ook hoop ik.'

We zijn hem zeldzaam dankbaar.

PAUL ARNOLDUSSEN